

RAAP-RAPPORT 4174

Cultuurhistorisch onderzoek ten behoefte van de dijkversterking Wolferen-Sprok

Rijksbeschermd landgoederen Loenen en Oosterhout

Archeologie | Cultuurhistorie | Erfgoed

Colofon

Opdrachtgever: Combinatie Betuwse Waard

Titel: Cultuurhistorisch onderzoek ten behoeve van de dijkversterking Wolferen-Sprok.
Rijksbeschermd landgoederen Loenen en Oosterhout

Versie: 12-06-2020

Auteur: drs. B.J.G. van Snippenburg

Projectcode: LIWP4

Bestandsnaam: RAAPrap_4174_LIWP4_20200612

Autorisatie: ir. L.J. Keunen

ISSN: 0925-6229

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

Telefoon: 0294-491 500

E-mail: raap@raap.nl

Website: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2020

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In het kader van geplande dijkversterking tussen Wolferen en Sprok in de gemeenten Overbetuwe en Nijmegen heeft RAAP een onderzoek uitgevoerd om de cultuurhistorische waarden in de rijksbeschermd buitenplaatsen Loenen en Oosterhout in kaart te brengen.

Met de redengevende beschrijvingen als vertrekpunt zijn alle objecten en structuren van cultuurhistorische relevantie geïnteriseerd en gewaardeerd. De inventarisaties zijn aangevuld met informatie uit historisch kaartmateriaal en literatuur. Alle geïnteriseerde elementen en objecten zijn beschreven binnen de context van het landgoed. Tot slot is gekeken welke objecten en structuren zich binnen een buffer van 40 meter rond de as van de dijk bevinden en hoe kwetsbaar deze zijn voor aantasting van de cultuurhistorische waarde door dijkverbreding.

Binnen de buffer van 40 meter rond de as van de dijk bevindt zich een groot aantal hoog en zeer hoog gewaardeerde elementen en structuren. Deze zijn in uiteenlopende mate kwetsbaar voor aantasting bij veranderingen aan de dijk. Kleine, in het reliëf aanwezige structuren zijn voorbeelden van zaken die zeer kwetsbaar zijn. Objecten als de grote kolken of reeds verdwenen zaken zijn veel minder kwetsbaar.

Er moet ook bij de wijze waarop de realisatie van de dijkversterking wordt uitgevoerd rekening gehouden worden met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Wanneer zwaar materieel het (micro)reliëf aantast, kunnen eeuwenoude relictten in een oogwenk verdwenen zijn. Verder zouden verschillende alternatieven voor met name de zeer kwetsbare plaatsen onderzocht moeten worden. Wanneer dit goed gebeurt kan dit zelfs een positief effect hebben op de cultuurhistorische waardering.

Inhoud

Samenvatting	3
Inhoud.....	4
1 Inleiding	5
1.1 Kader	5
1.2 Doel	6
1.3 Leeswijzer	6
2 Methoden	7
3 Toelichting op de kaart	9
3.1 Loenen.....	9
3.2 Oosterhout	19
4 Waardering objecten en structuren	26
4.1 Loenen.....	26
4.2 Oosterhout	34
5 Conclusies en aanbevelingen	38
5.1 Conclusies.....	38
5.2 Aanbevelingen	41
Bronnen	42
Overzicht van figuren, tabellen en appendices	44

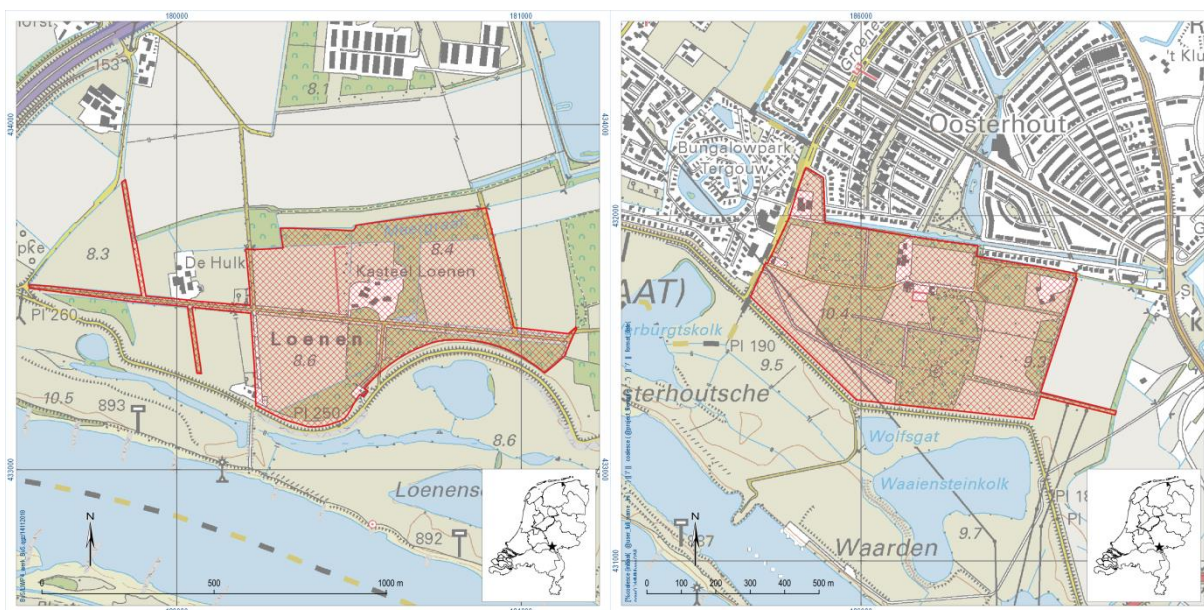

1 Inleiding

1.1 Kader

Combinatie De Betuwse Waard werkt aan het versterken van de dijk tussen Wolferen en Sprok. In dit kader heeft RAAP reeds een archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek) uitgevoerd.¹ Voorliggend onderzoek vormt hierop een aanvulling om de cultuurhistorische waarden in de beschermde buitenplaatsen Loenen en Oosterhout in kaart te brengen. Het onderzoekgebied bestaat uit de contouren van de beschermde buitenplaatsen (zie figuur 1). Indien noodzakelijk is ook over die contouren heen gekeken.

Het cultuurhistorisch onderzoek bestaat uit twee aspecten, namelijk het cultuurlandschappelijk onderzoek (landschappelijk erfgoed) en het architectuurhistorisch onderzoek (gebouwd erfgoed, inclusief kleine gebouwde elementen). Het onderzoek heeft in de eerste plaats tot doel om een bijdrage te kunnen leveren aan het uiteindelijke ontwerp, om daarin zo goed mogelijk rekening te kunnen houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden en daarmee het verkrijgen van de omgevingsvergunning voor de activiteit 'monument'.

Figuur 1. Aanduiding onderzoeksgebieden Loenen (links) en Oosterhout. Inzet: ligging in Nederland (ster).

¹ Boreel & Witmer, 2019.

1.2 Doel

Het doel van dit cultuurhistorisch onderzoek is het inventariseren van de in het landschap aanwezige elementen met een cultuurhistorische waarde, waaronder zowel beschermde als niet-beschermde objecten, en de cultuurhistorische karakteristieken te duiden. Daarnaast heeft dit onderzoek inzicht in de historische ontwikkeling van de buitenplaatsen in relatie tot de elementen die er nu nog te vinden zijn.

Het rapport geeft echter niet alleen aan welke cultuurhistorische waarden beschermd (moeten) worden en met welke waarden rekening moet worden gehouden. Het resultaat dient ook als inspiratiedocument voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het dijklandschap. De geplande dijkverbeteringsopgave past in een lange traditie van pogingen de veiligheid van de bewoners en gebruikers van het rivierengebied te waarborgen. Het karakter van de huidige dijk valt te verklaren aan de hand van gebeurtenissen in de geschiedenis. Deze rijke geschiedenis kan als inspiratiebron worden gebruikt voor het ruimtelijk ontwerp en kan het draagvlak voor toekomstige ruimtelijke ingrepen vergroten. In die zin is dit cultuurhistorische onderzoek niet slechts een document met een opsomming van verplichtingen, maar ook een communicatiemiddel voor plannenmakers, ontwerpers en bewoners.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de methodiek toegelicht die gebruikt is bij de inventarisatie en waardering. Het derde hoofdstuk geeft een toelichting op hetgeen geïnterpreteerd is en plaatst dit in een historische en ruimtelijke context. Als appendix zijn twee kaarten opgenomen. De ene kaart geeft alle geïnterpreteerde elementen en structuren weer. De tweede kaart geeft hun waarde aan. In het voorlaatste hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle objecten en structuren die zich in een zone van 40 meter rond de as van de dijk bevinden. Het laatste hoofdstuk geeft een conclusie op voorgaande, aangevuld met adviezen ten aanzien van de omgang met de aanwezige waarden.

2 Methoden

Dit rapport geeft een overzicht van de elementen en structuren waaruit het landschappelijke en gebouwde erfgoed bestaat op de rijksbeschermd buitenplaatsen Loenen en Oosterhout. Uitgangspunt bij deze inventarisatie zijn de redengevende of complexbeschrijvingen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Hierin wordt – redelijk beknopt – aangegeven welke onderdelen van de buitenplaatsen onder de bescherming vallen en om welke reden. Deze complexbeschrijvingen zijn als appendices bijgevoegd.

De elementen en structuren uit de complexbeschrijvingen zijn ingetekend op de kaart, waarbij een onderverdeling in drie categorieën is gemaakt: gebouwen, gebieden en waterstaat. Deze categorisering benadrukt de drie aspecten van een landgoed. Allereerst is er de bebouwing, die vanwege de goede positie van de bewoners en de ouderdom van vele landgoederen van een bijzondere kwaliteit en architectuur- en bouwhistorische waarde is. De tweede categorie zou omschreven kunnen worden als het landgoed zelf; het land waaruit de bezittingen bestaan. Dit land was vooral in het verleden de economische dobber waarop het landgoed dreef. Een deel van het landgoed is vaak als tuin ingericht ten behoeve van het woongenot van de bewoners, maar het grootste deel bestaat doorgaans uit productieve gronden. De derde categorie is de waterstaat, die vooral hier in de nabijheid van de rivier belangrijk is. Hierin zijn de structuren gevat die het verhaal vertellen van de strijd tegen het water.

De inventarisaties op basis van de complexbeschrijvingen zijn aangevuld met elementen en structuren die op basis van ander bronnenmateriaal aangewezen konden worden. Hiervoor zijn andere inventarisaties, literatuur, historische kaarten en thematische kaarten zoals de hoogtekaart (AHN2) gebruikt. Voor zo ver mogelijk zijn de inventarisaties uitgevoerd voor het hele rijksbeschermd gebied, met waar nodig uitbreidingen buiten deze contouren. Uitzondering hierop is de inventarisatie van beeldbepalende bomen. Aanvullingen op de gemeentelijke bomenlijst zijn alleen in de zone langs de dijk gedaan. De reden hiervoor is dat een goede integrale bomeninventarisatie te omvangrijk zou zijn binnen dit kader. In het volgende hoofdstuk worden de geïnterviewde elementen en structuren geplaatst binnen de context van de ruimtelijke en historische ontwikkeling van de landgoederen.

De geïnterviewde elementen en structuren zijn gewaardeerd volgens een vaste systematiek. Ook de elementen en structuren die voortkomen uit de complexbeschrijvingen zijn op deze manier gewaardeerd. Voor de waardering is gebruik gemaakt van onderstaand schema (tabel 1). Dit is een veelgebruikte methodiek voor historisch-geografische waardering.² De drie kwaliteiten; beleefde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit beschrijven de drie manieren waarop een object of structuur waardevol kan zijn. De beleefde kwaliteit weerspiegelt in hoeverre men aan een gebied of aan een object iets kan beleven. Het gaat dan om 'zichtbaarheid/ herkenbaarheid', alsook om 'herinnerbaarheid'. De fysieke kwaliteit gaat over hoe 'gaaf' het gebied of object is, en of het al dan niet goed en duurzaam 'geconserveerd' is. Bij de inhoudelijke kwaliteit is de kern van de zaak in welke mate een gebied of object informatie over het verleden verschaft. Maatgevend hiervoor zijn 'zeldzaamheid', 'informatiewaarde', 'samenhangendheid / ensemblewaarde' en 'representativiteit'.

De totalen van de scores zijn vertaald naar termen die duidelijker dan een getal de waarde weergeven van het betreffende element of de betreffende structuur. Dit is gedaan volgens tabel 2. Deze gradaties

---

² Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2009, pp. 11, 16.

in de waardering zijn gemaakt om het maken van afwegingen ten behoeve van toekomstige ontwikkeling te vergemakkelijken.

Tot slot zijn de geïnventariseerde elementen en structuren in een bufferzone van 40 meter vanaf de as van de dijk nader bekeken en is hun kwetsbaarheid bepaald. Op basis van deze analyse zijn adviezen opgesteld over de omgang met de aanwezige waarden.

Kwaliteiten	Gis-kolom	Waarderingscriteria	Scores
Beleefde kwaliteit	wrd_1	Herkenbaarheid/ zichtbaarheid	3: goed zichtbaar/herkenbaar 2: matig zichtbaar/herkenbaar 1: verborgen
	wrd_2	Herinnerbaarheid	3: <1832 e/o hoge symboliek 2: <1940 e/o matige symboliek 1: >1940 e/o lage symboliek
Fysieke kwaliteit	wrd_3	Gaafheid	3: niet tot weinig veranderd 2: veranderd 1: sterk veranderd
	wrd_4	Geconserveerdheid	3: voornamelijk authentieke materialisering 2: voornamelijk modernere materialisering 1: asfalt/beton of verdwenen
Inhoudelijke kwaliteit	wrd_5	Zeldzaamheid	3: zeldzaam 2: niet veel voorkomend 1: algemeen voorkomend
	wrd_6	Informativiteit	3: ontwikkeling goed afleesbaar 2: ontwikkeling deels afleesbaar 1: beperkte informativiteit
	wrd_7	Samenhangendheid (binnen en tussen facetten)	3: hoge ensemble 2: matige ensemble 1: lage ensemble
	wrd_8	Representativiteit	3: bepalend voor gebied/tijd 2: neutraal 1: niet bepalend / gebiedsvreemd

Tabel 1. Waarderingscriteria

Score	Term
21 – 24	Zeer hoge waarde
17 – 20	Hoge waarde
13 – 16	Van waarde
9 – 12	Geringe waarde
8	Geen cultuurhistorische relevantie

Tabel 2. Waarderingsstermen.

3 Toelichting op de kaart

Een rode draad in het verhaal van beide landgoederen is de verwoestende kracht van de rivier. Sinds de 16^e eeuw heeft de rivier telkens land weggeslagen voor de dijken en zijn de dijken zelf het slachtoffer geworden van doorbraken. Het was een strijd waarbij de mens aan de verliezende hand was. Telkens moesten de bewoners hun heil verder van de rivier zoeken. Het middeleeuwse dorp Oosterhout is in 1682 zelfs volledig verdwenen in het ontembare rivierwater. De geschiedenis van beide landgoederen is verweven met de grillen van de Waal. Terwijl huis Oosterhout uiteindelijk ver van de originele locatie herbouwd is, ligt huis Loenen nagenoeg op de locatie van het middeleeuwse kasteel.

3.1 Loenen

De oudste vermelding van Loenen dateert uit 1365, toen het kasteel en de heerlijkheid door Johan van Bloemendael geschonken werden aan Otto van Bylant. In 1410 erfde de familie Van Gendt het goed, waarna het in 1682 overging op de vrijheren Quadt van Wickrath, later graven Quadt van Wickrath-Isny.³ Kasteel Loenen stond bekend als het sterkste slot van de Betuwe.⁴ In 1644 werd het kasteel samen met de grachten en een deel van de tuinen door een overstroming ernstig beschadigd. Over deze verwoesting doet een legende de ronde:

Op de plaats van de Zwarte Kuil⁵ bij Loenen dicht bij de dijk en de rivier, moet heel vroeger het sterke kasteel van Egbert van Loenen hebben gestaan. Hij was een rauw en guur heerschap, dat niets liever deed dan met zijn losbandige vrienden woest feest vieren. Zijn vrouw was juist het tegenovergestelde, minzaam en vroom. Zij hielp zieken en zwakken. Op zekere dag had zij aan de kerk een nieuwe torenklok geschonken, die met kerst voor het eerst geluid en gewijd zou worden. Heer Egbert lachte echter om dit alles. Toen hij op een zekere avond weer met zijn vrienden aan het feestvieren was, schreeuwde hij plotseling in een wilde dronkemansopwelling dat die torenklok direct geluid moest worden. Gewijd of ongewijd, dat kon hem niets schelen. Omdat men zijn bevel niet durfde na te laten, werd de nieuwe klok geluid. Maar bij het luiden van de eerste tonen begon er plotseling een hevige wind te waaien, die al spoedig tot een storm en orkaan aanwakkerde. Het water van de rivier steeg schrikbarend, zodat deze buiten zijn oevers trad, en bomen werden ontworteld. Op een gegeven moment rukte de orkaan de nieuwe klok uit de kerktoren en deze kwam met geweld op het kasteel terecht. Een reusachtige vloedgolf verdween toen het kasteel met feestgangers geheel in een onmetelijke diepte. Nooit meer is er iets van teruggevonden dan een diepe kolk, die nu door de omwonenden de Zwarte Kuil wordt genoemd. Maar soms meent een eenzame hengelaar in de spiegeling van het heldere water van de Zwarte Kuil plotseling nog even de ruïne van het verzonken slot van heer Egbert van Loenen te zien. Tot zover de legende.

---

³ Dösseler & Oediger, 1974, pp. 398-399.

⁴ De Beaufort & Van den Berg, 1968, p. 376.

⁵ De kolk nabij de Dijkstraat.

Figuur 2. “t huys Loine, van de Baronesse van Wykraat, aan de Waaldyk By Nimweegen, 1727”, door L.P. Serrurier. (Gelders Archief, tg. 1551, inv. 1585).

3.1.1 Gebouwen

Na de verwoesting in 1644 werd het kasteel herbouwd. In 1820 werd het wederom verwoest door een overstroming. In tegentelling tot wat de legende aangeeft, stond het middeleeuwse kasteel niet op de plaats van de Zwarte Kuil. Onder de boerderij, die rond 1825 gebouwd is, bevinden zich namelijk de kelders met kruisgewelven van het middeleeuwse kasteel. Op deze fundamenten werd de boerderij gebouwd. Naast de boerderij ligt een waterput. Ten noordoosten van de boerderij is in dezelfde periode een schuur gebouwd. In 1915 is direct naast de boerderij een schuur annex koesthuis gebouwd en rond dezelfde tijd is ten zuiden van de boerderij een hoger gelegen ‘hoge schuur’ gebouwd. Ten noorden van de boerderij staat een 19^e-eeuwse perzikenkas. Het geheel van boerderij en bijgebouwen vormt een fraai ensemble en is de financiële motor van het landgoed. Ten oosten van de boerderij verrees vanaf 1809 een nieuw jachthuis. In 1834 werd dit huis uitgebreid tot het huidige landhuis.

Niet direct aan het landgoed gerelateerd, maar wel op de gronden van het landgoed en in de nabijheid daarvan gelegen, zijn vier redoutes die rond 1600 zijn gebouwd. Ze vormen onderdeel van een lange rij verdedigingswerken langs de grote rivieren uit de Tachtigjarige Oorlog.⁶

Op het landgoed bevindt zich ook een viertal andere erven. De belangrijkste daarvan zijn de nu nog in gebruik zijnde boerderij De Hulk, aan de Grote Allee ten westen van het huis. Aan de dijk, aan het einde van de grote noord-zuid lopende zijlaan, bevindt zich het erf dat Schippershuis genoemd wordt.

⁶ Mulder e.a., 2001.

Hoewel de bebouwing van recenter datum is, gaat het erf zeker terug tot de 16^e eeuw.⁷ In de 17e eeuw ging een veer naar Doddendael bij Ewijk, dat aanmeerde aan het eind van het pad dat van het Schippershuis naar de Waal loopt. Het huidige hoofdgebouw is een typisch voorbeeld van de vroege wederopbouw qua hoofd- en kapvorm, details en materiaalgebruik. Mogelijk is hier voor een rieten kap gekozen in verband met de relatie met het landgoed. De schuur is vermoedelijk 19^e-eeuws. De aanwezigheid van deze schuur verklaart ook dat het achterhuis niet zo groot is, omdat er al bedrijfsruimte aanwezig was.

Figuur 3. Het Schipperserf, gelegen aan het zuidelijk einde van de lange laan haaks op de Grote Allee.

3.1.2 Gronden

Oude verkaveling

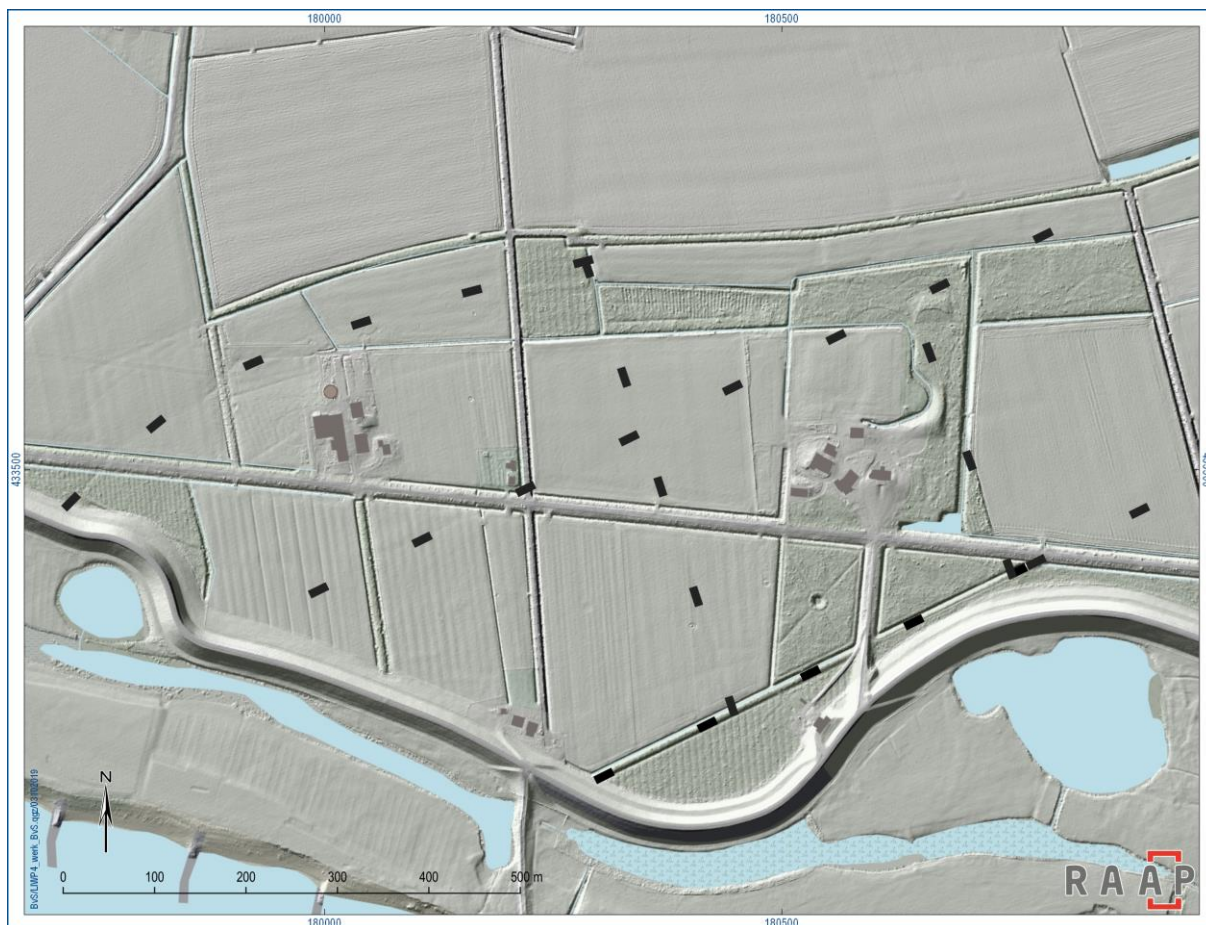
De hoogtekaart laat zien dat de gronden rondom het oude kasteel vroeger op een andere manier verkaveld waren dan tegenwoordig het geval is. Het kasteel lag centraal binnen een groot vierkant perceel dat georiënteerd was op de nog bestaande kwelkade die in zuidwest-noordoostelijke richting langs de dijk loopt. De “Figurative kaart van den doorgebroken dijk onder Loenen in het Ambt van Overbetuwe voorgevallen den 15 van Louwmaand 1809”,⁸ laat zien dat deze kade vroeger verder in noordoostelijke richting doorgelopen heeft. Dit komt overeen met het beeld dat de hoogtekaart geeft. Aan de oost- en westkant van het centrale vierkante perceel is ook een groot rechthoekig perceel te herkennen op de hoogtekaart. Ten noorden hiervan lijkt de bochtige lijn van de kade die de grens vormt tussen Loenen en Herveld doorgezet te worden naar de banddijk. Met veel moeite is deze laagte nog herkenbaar in de Grote Allee en het kleine bosperceel tussen de Grote Allee en de dijk (zie figuur 5). De grote rechthoekige percelen hadden zo aan de noordzijde een afgeplatte en deels krom lopende

⁷ Gelders Archief, tg. 0124, inv. 5275-1650-46.

⁸ Gelders Archief, tg. 1506, inv. 7723.

begrenzing. Een relict van deze verkaveling is naast in voorgenoemde ook te vinden in de begroeide schuine hoek in het perceel direct ten oosten van het huis.

Figuur 4. Het oude verkavelingspatroon rondom kasteel Loenen, waarvan de restanten tevoorschijn komen op de hoogtekaart (AHN).

Figuur 5. Restant van het oude verkavelingspatroon aan de rand van het kleine bosperceel langs de Grote Allee.

Grote Allee

Op een zeker moment – vóór 1809 – is over deze oude verkaveling een nieuw verkavelingspatroon gelegd, dat nu nog aanwezig is.⁹ Centraal hierin staat de oost-west lopende Grote Allee. Deze oriëntatie wijkt sterk af van het oude verkavelingspatroon. Een mogelijke verklaring voor deze oriëntatie is dat de weg begint op de plaats waar de Dijkstraat vanuit Herveld aansluit op de dijk en vervolgens in een rechte lijn loopt langs de zuidkant van het oude kasteelterrein. De plek waar de Dijkstraat en de dijk bij elkaar komen, is pas op de huidige locatie komen te liggen na een dijkverlegging. Voor het ontstaan van de Zwarte Kuil liep de dijk namelijk rechtdoor, ongeveer ten zuiden van de Zwarte Kuil langs. De Zwarte Kuil is waarschijnlijk in 1658 ontstaan.¹⁰ Dit betekent dat de Grote Allee niet voor de tweede helft van de 17^e eeuw aangelegd zal zijn.

Figuur 6. De 'viersprong' aan de dijk waar de Grote Allee (rechts) begint.

De Grote Allee loopt dus vanaf de dijk richting het kasteelterrein, maar in plaats van hier te eindigen loopt deze weg door naar de oostelijke begrenzing van het landgoed. De Grote Allee maakt zo het hele landgoed toegankelijk en geeft een indruk van de omvang van het goed; de weg met zijn statige veelal dubbele laanbeplanting van eiken is bedoeld om te imponeren.

Aan weerszijden van de Grote Allee vormen singels en houtwallen een verdere onderverdeling en ontsluiting van het landgoed. Opvallend is dat deze lijnen niet haaks staan op de Grote Allee, maar eerder het midden lijken te houden tussen de oude verkavelingsrichting en de richting haaks op de Grote Allee. De meest westelijke en meest oostelijke singels lijken in dat opzicht het minst te zijn gedraaid ten opzichte van de oude verkaveling. Op het terrein van het oude kasteel ontwikkelde zich de bebouwing die we nu kennen, zoals hiervoor beschreven. De enige weg die haaks op de Grote Allee staat is de zichtlaan tussen het 19^e-eeuwse huis en de dijk. Deze weg is dan ook pas aangelegd nadat het huis is gebouwd aan het begin van de 19^e eeuw. Aan het begin en het eind van deze weg, aan de dijk en voor het huis, bevindt zich een toegangshek. De pijlers van het hek bij het huis werden bekroond door leeuwen die een wapenschild vasthielden. Begin 21^e eeuw is dit hekwerk aangepast en zijn de leeuwen verplaatst naar het terras voor het huis. De pijlers van het hek aan de dijk worden

⁹ Hier nieuwe verkavelingspatroon komt immers voor op de overstromingskaart uit 1809 (Gelders Archief, tg. 1506, inv. 7723).

¹⁰ Mulder e.a., 2001, p. 26.

bekroond door natuurstenen eikels, mogelijk 17^e-eeuws.¹¹ Deze entree van het landgoed wordt van een fraaie achtergrond voorzien door grote robinia's, met hun opvallende bloemtrossen. De entree aan de dijk valt bovendien op door een grote linde aan de dijk, die naar voren staat ten opzichte van de rooilijn van het bosperceel. Ervoor, eveneens rechts van de zichtlaan, vinden we aan de dijk een eigentijds wit hekje met de tekst "Heerlijkheid Loenen". Links van de zichtlaan staat een oud betonnen(?) paaltje, met een bewerkte bovenkant. Wat dit voor paaltje is en hoe oud het is, is onbekend.

Figuur 7. Het paaltje aan de dijk met erachter de grote linde en het toegangshek.

---

¹¹ Oldenburger & Oldenburger, 2009, p. 5.

Tuinen

Rondom het nieuwe landhuis zijn tuinen aangelegd in verschillende stijlen. Direct om het huis zijn in dezelfde periode als het huis gebouwd werd tuinen in (kleinschalige) landschapsstijl aangelegd. Deze bestaan uit een rondgaande weg in het gazon voor het huis, begrensd door bosjes aan weerszijden. Het bos ten oosten van het huis loop door in noordelijke richting en omsluit de weide en bochtige waterpartij achter het huis aan de oost- en noordkant. In het bos bevindt zich een uniek zeszijdig prieel opgetrokken uit gevlochten bamboe. Het hek aan het kruispunt van de Grote Allee en de zichtlaan geeft toegang tot de gronden om het huis. Ten westen van de gronden rondom het huis en de boerderij ligt een grote langwerpige moestuin, die aan de west- en noordzijde omsloten wordt door een muur.

Figuur 8. Het landgebruik op landgoed Loenen.

De zichtlaan op het huis vanaf de dijk wordt aan weerszijden geflankeerd door een bospartij. In het westelijke bos is rond 1840 een klein sterrenbos aangelegd met in het midden een kom. Rondom de kom staan lindes en vanaf de kom gaan er symmetrisch vier paden naar de hoeken van het perceel. In het bos ten oosten van de zichtlaan, gelegen op een driehoekig perceel, zijn geen paden aangelegd.

Figuur 9. Zicht op de zichtlaan op het huis vanuit het oosten. Op de achtergrond de boswachterswoning, rechts daarvan de beeldbepalende linde die als poortwachter bij de ingang van het landgoed staat.

Productieve gronden

Naast de siertuinen rondom het huis bestaat het landgoed hoofdzakelijk uit productieve gronden; gronden die het landgoed van inkomsten voorzien. Deze zijn onder te verdelen in fruitteelt, landbouw en bosbouw. Die laatste is een constante factor op het landgoed. Het areaal productiebossen is in de afgelopen twee eeuwen nauwelijks veranderd. De productiebossen bevinden zich hoofdzakelijk ten noorden van het huis, aan de randen van het landgoed. Ook buiten de contouren van de rijksbeschermd buitenplaats liggen percelen productiebos. Ten westen van de zichtlaan op het huis, tussen het sterrenbos en de dijk, ligt ook een groot perceel productiebos. De productiebossen bestaan grotendeels uit eik, maar hier en daar komen ook beuk, es, populier en wilg voor.¹² De beschrijving van de verwoestingen van 1644 leert dat het landgoed in die tijd ook talloze lindes, iepen, essen en noten- en kastanjabomen rijk was. De eikels op de toegangspoort, mogelijk ook afkomstig van het oude kasteel, verwijzen dan ook naar het belang van de bosbouw voor het landgoed.¹³

Het productiebos is op veel plekken aangeplant op een rabat-structuur. Met greppels en ruggen is hier de ontwatering verbeterd. De aanleg van bos op rabatten komt vrij veel voor in natte gebieden, waartoe ook dit gebied gerekend mag worden, dat gevoelig is voor kwel. De rabattenbossen zijn gewaardeerd als van cultuurhistorische betekenis omdat ze het product zijn van de omgang van de mens met natte natuurlijke omstandigheden. Als gevolg van het meer op natuurwaarden gerichte beheer van recente jaren is door verwildering de aanwezigheid van rabatten in het veld niet tot nauwelijks waarneembaar. Aan de dijk bevindt zich de boswachterswoning uit 1851.

Het overige areaal binnen de contour van de rijksbeschermd buitenplaats werd tot ver in de 20^e eeuw gedomineerd door boomgaarden. Fruitteelt was in ieder geval qua oppervlakte de grootste productiefactor van het landgoed. Evenals elders in de Over-Betuwe nam vanaf de jaren 1960 het

¹² Backer e.a., 1996, p. 151.

¹³ Oldenburger & Oldenburger, 2009, p. 7.

areaal boomgaarden af ten gunste van de landbouw. Sindsdien zijn alle boomgaarden van het landgoed verdwenen en vinden we naast de tuinen en productiebossen vooral weilanden en een enkele akker op het landgoed. Het landgoed bestaat voor het grootste deel uit weiland, verdeeld over enkele grote vierkante percelen. Deze percelen hebben altijd dezelfde omvang gehouden. Een enkel perceel is ook als akker in gebruik. Net buiten de contouren van de rijksbeschermd buitenplaats ligt aan de Grote Allee boerderij De Hulk (ook De Hak geheten), met op het erf een oude vloedschuur.

Sinds 2003 is Staatsbosbeheer eigenaar van het landgoed en wordt het landgoed beheerd met meer oog voor de natuurwaarden, wat resulteert in meer ondergroei in de bossen en minder strakke randen tussen begroeide en open delen van het goed.

3.1.3 Waterstaat

Zoals vermeld, bevindt een deel van de productiebossen zich op rabatten om een betere ontwatering te verkrijgen. Om het landgoed tegen ongewenst water te beschermen zijn op enige afstand van de dijk ook kwelkades aangelegd. Deze hebben als doel het water vast te houden dat bij hoge rivierwaterstanden door kwel kan opkomen aan de binnenzijde van de dijk. De kwelkade houdt dit water vast en geeft zo tegendruk aan de kwel. Bij te veel kwel kan de dijk instabiel worden.

Figuur 10. Het overwoekerde oostelijke restant van de kwelkade in het bosperceel bij de Zwarte Kuil.

Ten westen van het huis bevond zich een kwelkade, die grotendeels is verdwenen door de verzwarende van de dijk rondom de Zwarte Kuil aldaar. Een klein gedeelte van deze kwelkade is nog aanwezig in het bosperceel, al is deze door de vele ondergroei moeilijk herkenbaar. De grootste (aaneengesloten) kwelkade ligt ten zuiden van het huis. Deze vormt de begrenzing van het bos rondom de boswachterswoning. Deze kwelkade maakt onderdeel uit van het oude verkavelingspatroon en is om die reden ook als zeer hoog gewaardeerd. Waar de kade vroeger, als onderdeel van het oude verkavelingspatroon, in noordoostelijke richting doorliep, loopt de kwelkade tegenwoordig door in de zichtlaan en aansluitend de Grote Allee naar het oosten. Aan het eind van de Grote Allee slingert de kwelkade zuidwaarts richting de dijk.

Figuur 11. De sterk verwilderde kwelkade (links) ten zuiden van het sterrenbos (rechts).

Ten noorden van het landgoed ligt ook een kade, vermoedelijk uit de middeleeuwen stammend, die de dorpspolder van Loenen scheidde van die van Herveld. Elke dorpspolder had tot in de 20^e eeuw zijn eigen afwateringssysteem en die moesten strikt van elkaar gescheiden worden.¹⁴ Deze kade is goed zichtbaar in het landschap omdat hij begroeid is met bomen. Over de kade loopt ook een pad.

Ook buitendijks zijn waterstaatkundige elementen te vinden die verbonden zijn met het landgoed, zie ook figuur 12 op de volgende pagina. Voor de dijk ligt een oude rivierstrang. In de 17^e eeuw was deze nog onderdeel van de hoofdstroom van de Waal. Al voor het begin van de 19^e eeuw was deze verland en stroomde zij niet meer. De banddijk, die ten westen van de boswachterswoning pal naast deze strang ligt, liep voorheen ook naar het oosten toe langs de strang. In 1573 geeft er een doorbraak plaatsgevonden en zijn drie kolken ontstaan, die door latere overstromingen zouden uitgroeien tot de huidige grote kolk.¹⁵ De dijk werd hersteld en slingerde ongeveer door waar nu de grote kolk ligt.¹⁶ Bij een doorbraak in 1809 is de grote kolk ontstaan en nadien is de dijk in een grote bocht om deze kolk heen gelegd. De kolk is toen 'buitengedijkt'. Een groot deel van het landgoed is hierbij opgegeven.

Een tweede, kleinere, kolk vinden we aan de westkant van de rivierstrang. Ook deze is buitengedijkt. De verkaveling ten westen van deze kolk verradt dat de dijk hier vroeger rechtdoor gelopen heeft. Dit betekent dat de Dijkstraat vroeger, vóór de overstroming waarbij deze kolk ontstaan is, verder naar het zuiden doorliep, om daar pas aan te sluiten op de dijk.

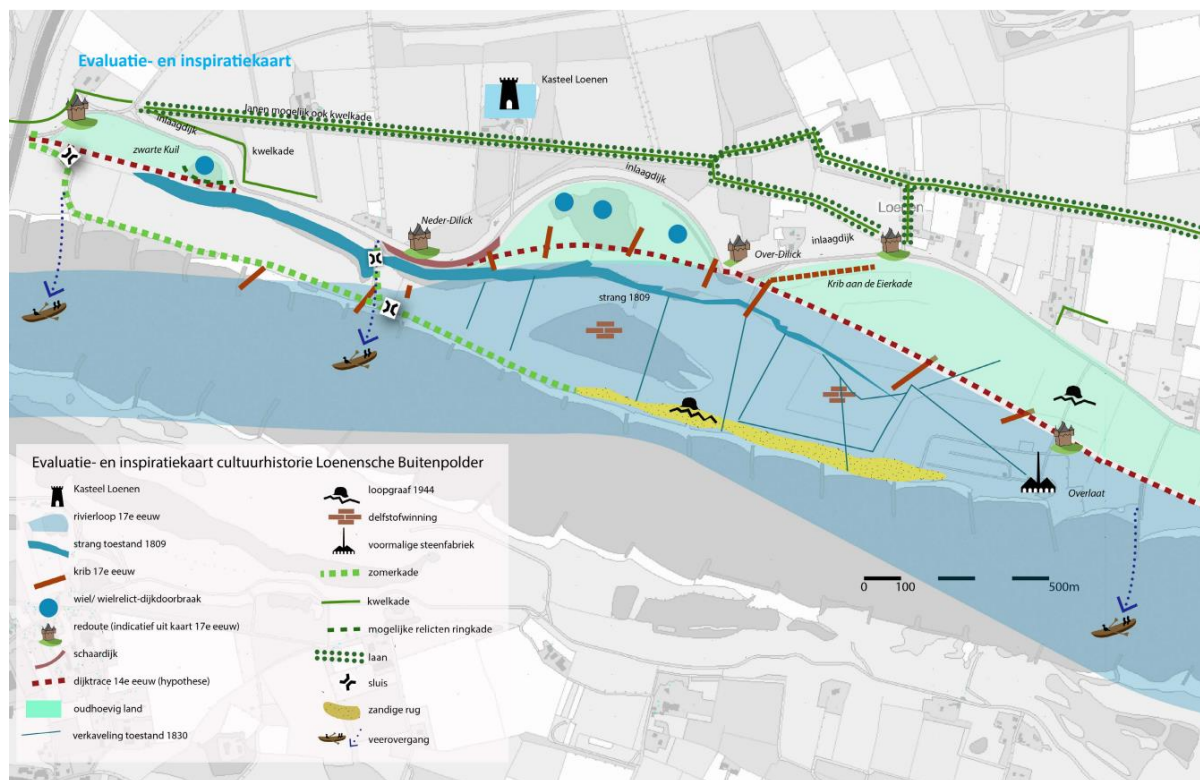
---

¹⁴ Van Snippenburg, 2016.

¹⁵ Mulder e.a., 2001, p 20.

¹⁶ Gelders Archief, tg. 0012, inv. 655-0003.

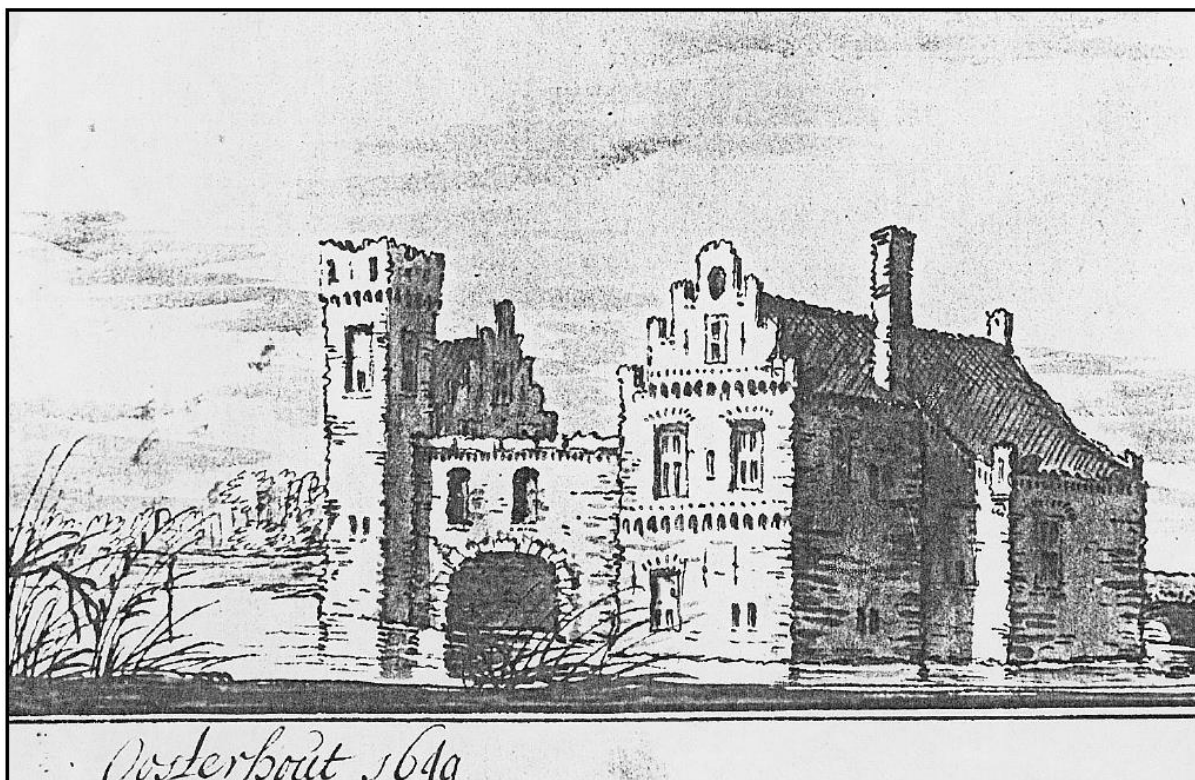

Figuur 12. Kaartje tonende onder meer het oude tracé van de dijk (bruine stippellijn) nabij Loenen. (Van Hemmen e.a., 2016, p.8).

3.2 Oosterhout

De oorspronkelijke naam van het kasteel was Notenstein. Het kasteel werd in de 14e eeuw gesticht door de heren van Brockhorst. In de loop der tijd werd het kasteel uitgebreid met bijgebouwen en een gracht. Sinds een huwelijk in 1627 is het eigendom van de familie (vanaf 1822 baronnen) van Hacfort, wat het tot in de 19^e eeuw bleef, toen de familie uitstierf. Deze nieuwe eigenaren noemden het goed voor het eerst Oosterholt of Oosterhout. Rond 1660 werd op de Waijsche Weide het huis Waijenstein gebouwd. In dit huis tekende koning Lodewijk XIV in 1672 het verdrag tot overgave van Nijmegen. In 1809 werd het oude en vervallen huis Oosterhout verwoest door een overstroming, die ook huis Waijenstein deed verdwijnen in een kolk. Huis Oosterhout werd herbouwd op dezelfde plek, maar in 1820 opnieuw verwoest. In 1818 erfde of kocht de schoonzuster van baron van Hacfort, die getrouwd was met baron van Lamsweerde, het noordelijk deel van het goed Oosterhout. De helft van het overgebleven goed, nagenoeg alle buitendijkse gronden, werd in 1826 verkocht aan baron de Wijkerslooth de Weerdesteyn.

In de 19e eeuw erfde baron van Scherpenzeel Heusch het goed Oosterhout. Baron van Scherpenzeel Heusch bezat aangrenzende gronden en voegde die bij het landgoed. In 1850 bouwde hij het huidige huis Oosterhout, dat hij in 1870 verkocht aan baron van Boetzelaer. Die vulde zijn familienaam aan met Oosterhout. Ook nu nog is baron van Boetzelaer van Oosterhout eigenaar van huis Oosterhout.

Figuur 13. Kasteel Oosterhout in 1649, door Jacob Stellingwerf. (Mulder e.a., 2002, p. 19).

3.2.1 Gebouwen

De locatie van het oude kasteel is tegenwoordig nauwelijks meer herkenbaar (zie onder). In de winter van 1911-1912 hebben er opgravingen plaatsgevonden op deze locatie en toen zijn resten van het kasteel teruggevonden. Het huidige huis is in 1850 gebouwd. Oorspronkelijk stond direct ten oosten van het huis, tussen het huis en de nog bestaande bijgebouwen, een schuur uit de 18^e eeuw. Later is deze schuur gesloopt, alleen een deel van de muur is blijven staan en doet nu dienst als tuinmuur. Het huis is in 1896, 1912 en 1932 uitgebreid, de laatste keer in het kader van de werkverschaffing.

Ten noorden van het huis bevinden zich vier bijgebouwen, waarvan het koetshuis met daaraan vast een stal het grootste is. Ten noorden daarvan staan nog een schuur en paardenstal, alle in het laatste kwart van de 19^e eeuw in dezelfde stijl opgetrokken.

Aan het begin van de toegangsweg naar het landgoed aan de Oude Groenestraat staat een dienstwoning uit ca. 1915. Aanvankelijk woonde hier de koetsier en later de jachtopziener.

Ten noorden van de dienstwoning bevindt zich ook aan de Oude Groenestraat een grote T-boerderij uit de 19^e eeuw, mogelijk nog ouder. Aan de boerderij vast een smalle, lange schuur. Beide zijn gelegen op een woerd. Ernaast, op een iets lagere woerd, een tweede schuur uit 1917. De achtergevels van alle drie de gebouwen kennen eenzelfde detaillering.

3.2.2 Gronden

Het oorspronkelijke kasteel was omgeven door een gracht en lag te midden van boomgaarden, weilanden, akkers en bossen. Toen in de 17^e eeuw huis Waijenstein werd gebouwd, werden beide huizen door een verhoogd gelegen laan met elkaar verbonden, zoals te zien is op de "Figurative kaart

van de doorgebroken dijk onder Oosterholt, in het ambt van Overbetuwe voorgevallen den 15 van Louwmaand 1809".¹⁷ Deze laan is nog aanwezig als de kwelkade die vanaf de Oude Groenestraat richting het sterrenbos loopt. Aan het eind van deze laan lag huis Waijenstein, dat in 1809 verdween in de kolk die met recht het Grote Wiel genoemd wordt. De dijk is hier nadien in rechte lijnen omheen gelegd, waardoor de laan uitkwam op de dijk, ter hoogte van de zuidoosthoek van het huidige sterrenbos.¹⁸

Locatie oude Huis Oosterhout

Het kasteel werd na de verwoesting in 1809 herbouwd als Huis Oosterhout. De situatie ter plaatse komt voor op de verpondingskaart van 1810. Daar zien we de laan vanaf de nieuwe dijk aansluiten op een rechthoekig perceel. Het perceel ligt tegen de tegenwoordige Oude Groenestraat aan en op het perceel zijn drie gebouwen herkenbaar; het huis en twee bijgebouwen. Achter het huis ligt een tuin met veel slingerpaden. Aan de noord- en oostzijde en gedeeltelijk aan de westzijde wordt het perceel begrensd door sloten. De contouren van de noord- en oostzijde van dit perceel zijn nog in het reliëf herkenbaar.

Figuur 14. Het oude perceel van "t Huis te Oosterhold" op de verpondingskaart van 1810. (Gelders Archief, tg. 0873, inv. 116).

Tuinen

Toen halverwege de 19^e eeuw het nieuwe huis gebouwd werd op de huidige locatie is ook de omgeving van het huis aangepast. De opengemaakte plek in het bos waar het huis werd gebouwd werd in landschapsstijl ingericht. Direct ten zuiden van het huis bevindt zich een verdiept aangelegde croquetbaan. In deze periode moet ook het tuinpaviljoen zijn gebouwd. Huis en tuin werden omgeven door (wandel)bos, boomgaarden, akkers en weilanden. Een nieuwe toegangslaan in de as van het huis werd in dezelfde periode aangelegd. De oriëntatie van deze weg, en dus van het huis, is geen toeval, maar is haaks op de dijk. De weg takte aanvankelijk af van de oude laan tussen Oosterhout en

¹⁷ Gelders Archief, tg. 1506, inv. 7722.

¹⁸ Gelders Archief, tg. 0873, inv. 116 en latere topografische kaarten.

Waijenstein in noordelijke richting, in de as van het huis. Voor de tuinen eindigde deze weg in de centrale oost-west-lopende weg door het bos. Westelijk van de tuinen sloot de weg vervolgens aan op de oude toegangsweg, komende vanaf de Oude Groenestraat.

Tussen 1887 en 1903 werd het landgoed verfraaid en werd de toegangsweg in zuidelijke richting doorgetrokken tot de dijk. Aan de dijk verrees een toegangshek. Opvallend is dat de laanbeplanting in de richting van het huis toe breder wordt, waardoor het lijkt alsof de laan geen verdwijnpunt aan de horizon en dus nauwelijks diepte heeft. Aan de andere kant lijkt vanaf het huis gezien het hek aan de dijk verder weg te staan dan het geval is. Ten oosten van deze zichtlaan op het huis is het sterrenbos aangelegd bestaande uit acht lanen, omsloten door paden aan alle zijden en met in het midden een heuveltje. Het pad vanaf het heuveltje naar het zuidoosten vormt een zichtlijn op de toren van de St. Stevenskerk in Nijmegen. Door de aanleg van het sterrenbos is een deel van de oude laan naar Waijenstein als structuur verdwenen, hoewel die in het reliëf nog aanwezig is. Ten westen het wandelbos werd een boomgaard aangelegd, die later ook werd omgezet in wandelbos.

Figuur 15. De ontwikkeling van het gebied van het huidige landgoed Oosterhout.

Figuur 16. Landgoed Oosterhout gezien vanaf de locatie van het oude huis. De knotwilgen markeren de kade naar Waijenstein, daarachter bosaanplant en wandelbos. Rechts daarvan de rij Italiaanse populieren langs de zichtlaan.

In het laatste kwart van de 20^e eeuw is direct ten westen van de zichtlaan een rij Italiaanse populieren geplaatst als windsingel. Aanleiding hiervoor was aanzienlijke schade aan het sterrenbos na een storm. Een rij Italiaanse populieren als windsingel is een vrij veel voorkomend fenomeen in de Over-Betuwe en als zodanig plaatst deze windsingel ook het landgoed binnen deze traditie.

Direct ten oosten van het huis bevond zich tussen tuinmuren een moestuin. De noordelijke oost-west-lopende muur is het restant van een schuur die hier gestaan heeft. De noord-zuid-lopende muur loopt trapsgewijs van het huis af. De moestuin is later veranderd in een siertuin. Ten noorden van de moestuin ligt een tuin met vakken van buxus, die in de jaren 1930 is ontworpen door tuinarchitecte Mien Ruys. In deze periode is aan de rand van de landschapstuin is ook de tennisbaan aangelegd. Ten oosten hiervan is in het bos een pinetum, een naaldbomentuin, aangeplant. Het bos hier omheen werd gebruikt voor de jacht. Het overige bos kan getypeerd worden als wandelbos.

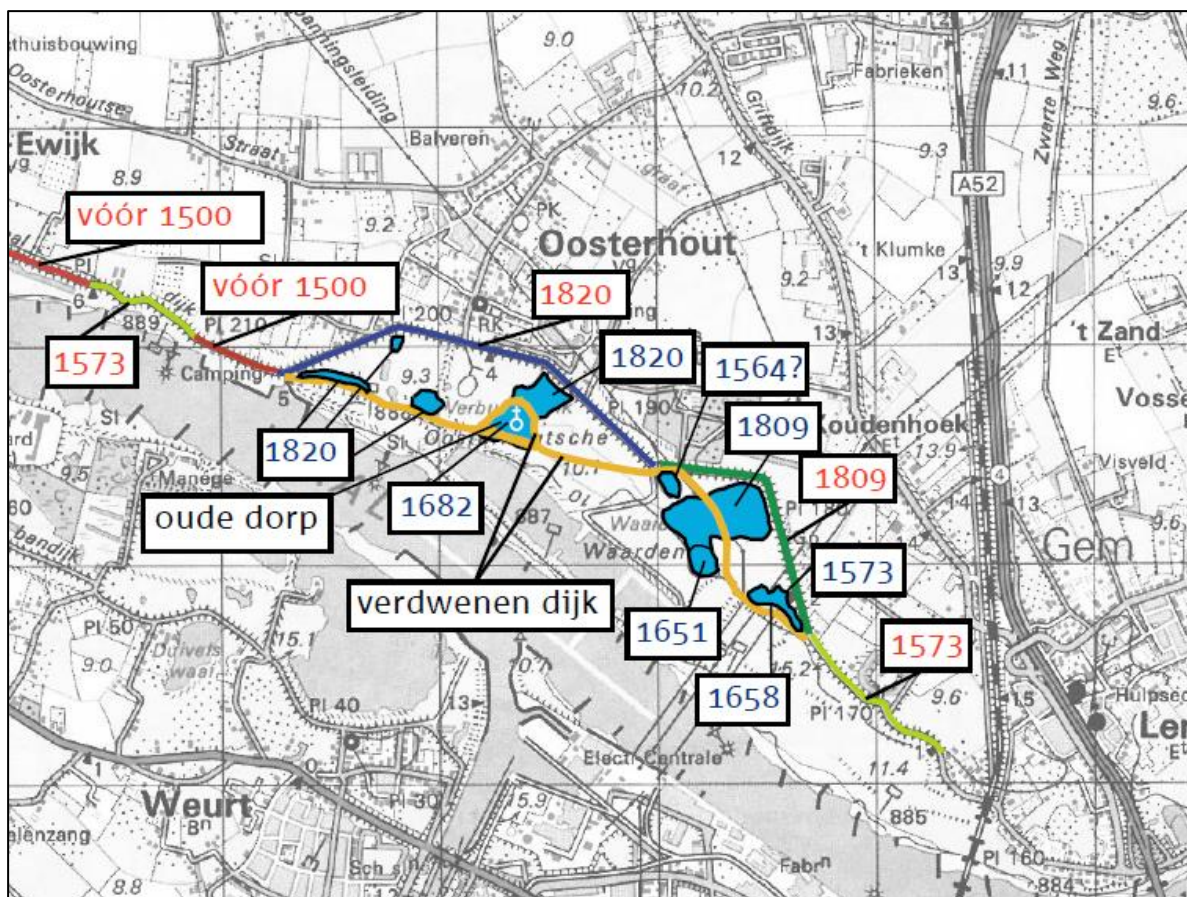
Productieve gronden

Vanouds hoorde bij het landgoed omvangrijke landerijen; nagenoeg het hele gebied tussen de Oude Groenestraat en de Griftdijk behoorde tot het landgoed, als ook een groot deel van het buitendijkse land. Buitendijks waren dit weilanden, binnendijks voornamelijk boomgaarden, bouwland, bospercelen en houtwallen. In totaal omvatte het goed 159 hectare. Aan het eind van de 20^e eeuw is het merendeel hiervan opgekocht door de gemeente Nijmegen ten behoeve van de aanleg van woonwijken in Nijmegen-Noord. Tegenwoordig is de omvang van het landgoed ruim 38 hectare, wat overeenkomt met de omvang van het gebied dat valt onder de rijksbescherming. Hierbinnen vallen naast de tuinen en bossen ook enkele akkers en percelen met grasland. De akkers ten oosten van het huis worden al sinds de tweede helft dan de 19^e eeuw opgedeeld door een lange noord-zuid lopende bomerij. De laatste jaren is verhuur van het landgoed als exclusieve congreslocatie een nieuwe bron van inkomsten geworden. De boerderij huisvest nu een gezondheidscentrum.

3.2.3 Waterstaat

Door het vele watergeweld dat Oosterhout te verduren kreeg, lijkt het tracé van de huidige dijk in niets op dat van de dijk uit de periode dat het oude dorp in het water verdween. Na de doorbraak van 1809 is de huidige dijk aangelegd ten oosten van de toegangspoort aan de dijk. Voor 1809 liep de dijk hier in zuidoostelijke richting, dwars door waar nu de grote kolk is, die ontstaan is door deze dijkdoorbraak, en aan de zuidzijde langs de kleinere kolk, om vervolgens aan te sluiten op de nu nog bestaande dijk ter hoogte van het monument bij de Oversteek.

Figuur 17. De verschillende dijkvakken in Oosterhout van vóór 1500 tot 1820. (Mulder e.a., 2002, p. 80).

Ten westen van de toegangspoort tot het landgoed aan de dijk liep de dijk tot 1820 in westelijke richting door, maakte een slinger midden door de huidige grote kolk aldaar, om vervolgens zuidelijk langs de andere kolken in de nabijheid van de camping aan te sluiten op het huidige tracé van de dijk. Na de grote doorbraak van 1820, waarbij ook huis Oosterhout verdween in de golven, is de dijk om alle kolken heen gelegd. Kenmerkend voor de dijk aanleg uit deze periode is het rechte tracé met knikken in plaats van rond lopende bochten.

Evenals in Loenen zijn ook in Oosterhout kwelkades aanwezig om het goed te beschermen tegen overvloedige kwel. Een lange rechte kwelkade wordt gevormd door de laan die ooit de huizen Oosterhout en Waijenstein verbond. Ter hoogte van het oude huis Oosterhout buigt deze kade af in noordelijke richting om nabij de dienstwoning aan te sluiten op de Oude Groenestraat.

In het sterrenbos liep de laan en daarmee de kwelkade door tot aan de dijk. Tegenwoordig buigt de kwelkade in het sterrenbos af in oostelijke richting. In deze nagenoeg oost-west lopende kade bevindt zich een betonnen kwelwaterkering. Oostelijk sluit ze aan op de wal ten oosten van het sterrenbos. Van

daar af loopt een oude kwelkade verder in oostelijke richting. Na twee percelen sluit deze aan op een brede noord-zuid-lopende kade. Deze laatste valt buiten de contour van de rijksbeschermd buitenplaats. Over alle kwelkades ten oosten van het sterrenbos lopen paden, met aan weerszijden laanbeplanting. Eind 20^e eeuw na is de dijkversterking ten oosten van het sterrenbos een bomenrij langs de dijk opnieuw aangeplant. Al deze rijen met hoog opgaande beplanting geven dit deel van het landgoed een uniek besloten karakter.

Figuur 18. Het relatief kleine besloten perceel ten oosten van het sterrenbos, gelegen tegen de dijk, kijkend richting het oosten.

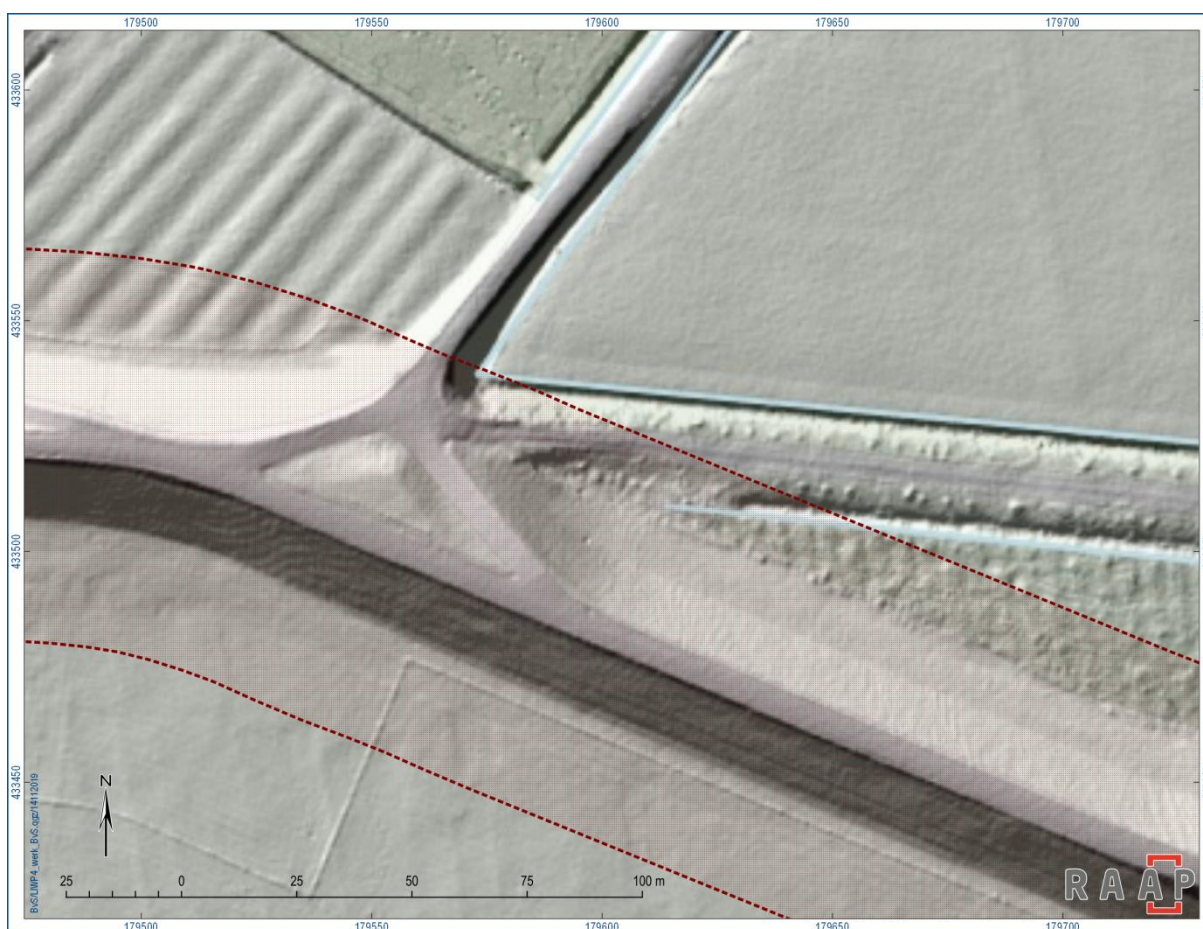

4 Waardering objecten en structuren

De basis voor dit hoofdstuk wordt gevormd – naast hetgeen in het voorgaande hoofdstuk geïnterviewd is – door een buffer van 40 meter uit de as van de huidige dijk. Objecten en structuren binnen deze buffer worden potentieel bedreigd door ingrepen aan de dijk. Het in beeld brengen van wat deze objecten en structuren zijn en op wat hun kwaliteit is, maakt het mogelijk hierin de ontwerpen rekening mee te houden.

Omdat de mogelijke ingrepen aan de dijk zich beperken tot de binnen de buffer gevatte zone, heeft deze waardering alleen op die elementen en structuren betrekking die binnen de buffer vallen. De waardering volgt de ingrepen van west naar oost. De nummering verwijst naar de nummering in het volgende hoofdstuk bij de conclusies en op de kaart (figuur 28). Per object of structuur is aangegeven wat de beleefde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit zijn en is de cultuurhistorische waarde beoordeeld. De gebruikte scores en waarderingstermen komen voort uit tabellen zoals genoemd in hoofdstuk 2. Ook is de omvang van het object of de structuur aangegeven in verband met de gevoeligheid voor aantasting.

4.1 Loenen

Figuur 19. De buffer geprojecteerd over de aansluiting van de Grote Allee bij de dijk (AHN).

Grote Allee

1. De plaats waar de Grote Allee met laanbeplanting aansluit op de dijk valt geheel binnen de buffer. Zowel het tracé als de laanbeplanting als geheel zijn opgenomen in de redengevende beschrijving. Het komt de herkenbaarheid van de Grote Allee ten goede als duidelijk blijft dat deze begint op het punt waar de Dijkstraat aansluit op de dijk.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>groot</i>

Vijf structuren ter hoogte van de Zwarte Kuil

2. In het bosje ter hoogte van de Zwarte Kuil, ingeklemd tussen de Grote Allee en de dijk, liggen drie structuren van cultuurhistorische waarde. Van zeer hoge waarde is een restant van de oude verkaveling van voor de 17^e eeuw. Het gaat hier om een greppel die onderdeel is van een gebogen lijn ten westen van het oude kasteel. Ondanks de latere aanleg van rabatten op dit perceel is de greppel nog steeds aanwezig.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

Figuur 20. De omgeving van de Zwarte Kuil met ten noorden van de dijk de greppel, kwelkade en rabatten (AHN).

3. Van hoge waarde in het bosje zijn de restanten van een oude kwelkade. Het deel dat gelegen heeft in de westelijke helft van het bosje (ten westen van bovengenoemde greppel) is geheel verdwenen, mogelijk met de aanplant van deze helft van het bosje – en de bijbehorende aanleg van rabatten – in het eerste kwart van de 20^e eeuw. De oostelijke helft van het bosje is ouder en daarin is deze kwelkade wel bewaard gebleven. Dit met uitzondering van het deel dat waarschijnlijk bij de laatste dijkversterking is verdwenen ten behoeve van of onder de brede dijkvoet. Ook oostelijk van het bosje tot aan het schippershuis lag hier tot in de jaren 1990 een kwelkade. Het tracé hiervan is nog herkenbaar in de erfafscheiding op de voet van de dijk.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog / van waarde</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,25	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

4. Buitendijks ligt de Zwarte Kuil binnen de buffer. Deze 17^e-eeuwse doorbraakkolk is de reden dat de dijk hier deze bocht maakt. Kolk en kwelkade kunnen hier niet los van elkaar gezien worden. De dijk is hier om de kolk heen gelegd, maar door de kolk is het land binnendijks gevoelig voor kwel. Om dit te verminderen is de kwelkade aangelegd. Wanneer dit systeem als twee-eenheid gezien wordt (of als drie-eenheid wanneer ook de dijk wordt meegerekend) zou dit hier ook als geheel moeten worden bekeken.

Dan is er een tweetal zaken te constateren. Enerzijds is dat, dat de kwelkade een beduidend kleinere omvang heeft dan de kolk, en dus kwetsbaarder is. Anderzijds is er de uniciteit: de Zwarte Kuil is als kolk minder uniek dan de in het bos verscholen resten van een 17^e-eeuwse kwelkade.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2	<i>Omvang:</i>	<i>middel</i>

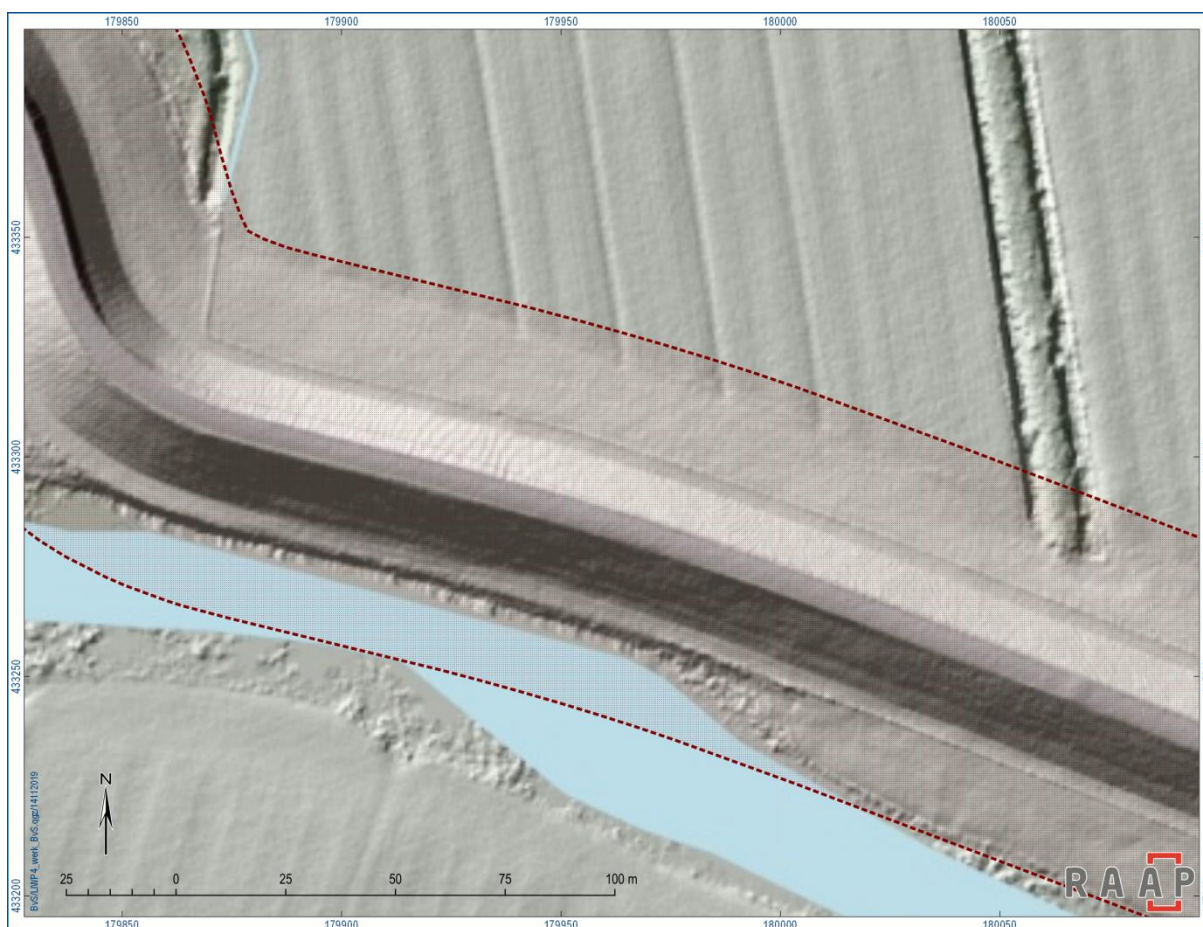
5. De derde structuur in het bosje ter hoogte van de Zwarte Kuil betreft de rabattenstructuur waarop het bos is geplant. Door de aanleg van kleine wallen en greppels is de afwatering verbeterd, wat de ontwikkeling van het bos ten goede komt.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

6. Ten zuidoosten van de kolk ligt een oude rivierstrang pal tegen de dijk aan, tot voorbij de boswachterswoning. Deze geeft een beeld van een schaadrijck; waar de rivier tegen de voet van de dijk stroomt en de dijk extra kwetsbaar is. Dit is mogelijk een belangrijke reden geweest voor het ontstaan van de Zwarte Kuil.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	3	<i>Omvang:</i>	<i>groot</i>

Figuur 21. De rivierstrang den zuiden en de houtwal ten noorden van de dijk. (AHN).

Houtwal tegenover De Hulk

7. Een van de houtwallen die het landgoed in percelen verdeelt en een belangrijke bijdrage levert aan het bijna coulisselandschap-achtige uiterlijk van het landgoed, valt ook deels binnen de buffer. Bij de vorige dijkversterking is de voet van dijk als het ware om deze houtwal heen geplooid. Dat houtwal wordt genoemd in de redengevende beschrijving.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>beleefde</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	3	<i>Omvang:</i>	<i>middel</i>

Tussen Schippershuis en boswachterswoning

8. Het erf van het Schippershuis ligt geheel binnen de buffer. Het huidige pand is gebouwd in 1950 (gegevens BAG), maar dit erf bestaat al honderden jaren. De monumentale boom aan het begin van de laan valt net buiten de buffer. De bebouwing is van cultuurhistorische waarde, enerzijds vanwege de 19^e-eeuwse schuur, anderzijds vanwege de karakteristieke boerderij uit de tijd van de wederopbouw.

Erf:

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	1,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

Bebouwing:

Beleefde kwaliteit: 2,5

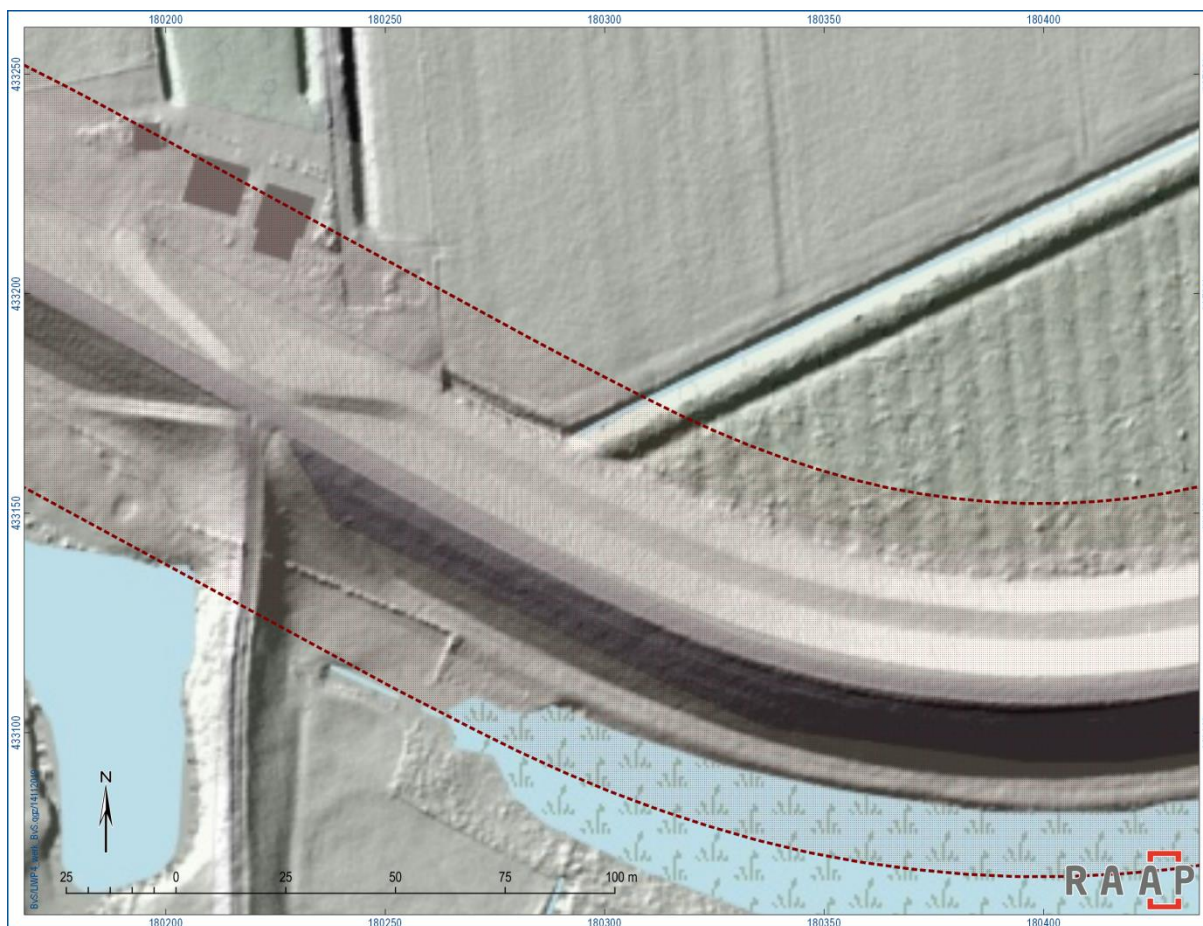
Fysieke kwaliteit: 3

Inhoudelijke kwaliteit: 1,5

Belangrijkste kwaliteit: fysieke

Cultuurhistorische waarde: van waarde

Omvang: klein

Figuur 22. Het Schippershuis, bos met kwelkade en buitendijks eveneens de rivierstrang (AHN).

9. Oostelijk van het Schippershuis ligt een bosperceel. Dit bos ligt besloten tussen de dijk en de oude kwelkade. De kwelkade loopt ook ten oosten van de toegangsweg nog door. Deze kwelkade is van zeer hoge cultuurhistorische waarde, niet alleen als kwelkade maar ook als enige overblijfsel van het oude verkavelingspatroon.

Beleefde kwaliteit: 3

Fysieke kwaliteit: 3

Inhoudelijke kwaliteit: 3

Belangrijkste kwaliteit: inhoudelijke

Cultuurhistorische waarde: zeer hoog

Omvang: groot

10. Het bos is aangeplant op rabatten.

Beleefde kwaliteit: 2

Fysieke kwaliteit: 2,5

Inhoudelijke kwaliteit: 2,5

Belangrijkste kwaliteit: inhoudelijke

Cultuurhistorische waarde: hoog

Omvang: klein

11. In dit bos, tegen de dijk en ook op een locatie ten oosten van het landgoed hebben in de Tachtigjarige Oorlog redoutes gestaan. Hiervan zijn bovengronds geen resten of sporen meer van aanwezig. Archeologisch onderzoek zou hierover meer informatie moeten geven.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	1	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>van waarde</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,25	<i>Omvang:</i>	<i>ondergronds</i>

Figuur 23. De boswachterswoning, toegangsweg en een deel van het bos ten noorden van de grote kolk (AHN).

Toegangsweg en omgeving

12. De monumentale boswachterswoning ligt op enige afstand van de kruin van de dijk. De vorige dijkverhoging heeft de boswachterswoning onberoerd gelaten. De woning heeft een kenmerkende ligging op het dijklichaam nabij de toegangsweg.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

13. De toegangsweg heeft die belangrijke eigenschappen: hij is kaarsrecht, ligt in de symmetrieas van het huis en hij sluit zonder bocht aan op de weg op de dijk. Direct naast de weg op de dijk staat het paaltje. Ook de beeldbepalende linde langs de toegangsweg valt ook binnen de buffer. Het toegangshek met ernaast de robinia's bevindt zich net buiten de buffer.

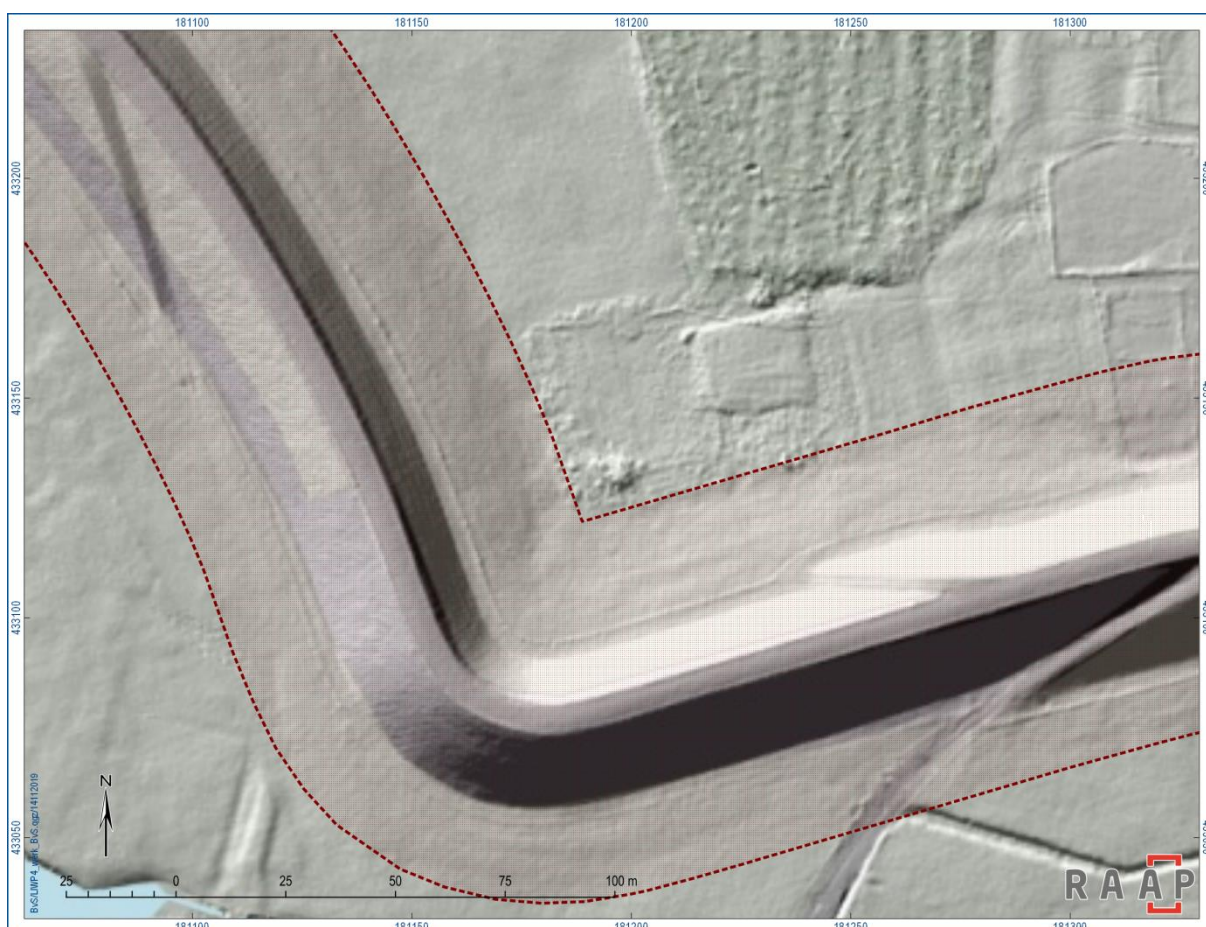
<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

14. Ten oosten van de toegangsweg ligt ook een bosperceel deels binnen de buffer. In tegenstelling tot de eerder genoemde percelen is dit bos niet aangeplant op rabatten. Hoewel het bos in dat opzicht een andere cultuurhistorische waarde heeft, valt het ook onder de rijksbescherming binnen de functioneel-ruimtelijke samenhang van de gronden.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>van waarde</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

15. Buitendijks ligt ook hier een kolk, die de reden is dat de dijk hier zo'n grote bocht maakt.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2	<i>Omvang:</i>	<i>groot</i>

Figuur 24. De plek ten zuidoosten van het landgoed waar de kwelkade bij de dijk komt (AHN).

Kwelkade ten oosten van het landgoed

16. Het meest zuidelijke deel van deze kwelkade is reeds verdwenen. Waarschijnlijk is dit gebeurd tijdens de dijkversterkingen eind jaren 1990, toen de hier gelegen boerderij De Koeweide is gesloopt.¹⁹ Het zuidelijkste deel van de kwelkade en het voormalige erf liggen binnen de buffer. Beide zijn echter verdwenen.

Beleefde kwaliteit: 2,5

Fysieke kwaliteit: 2,5

Inhoudelijke kwaliteit: 2,75

Belangrijkste kwaliteit: *inhoudelijke*

Cultuurhistorische waarde: *van waarde*

Omvang: *ondergronds*

---

¹⁹ Mulder e.a., 2001, p. 10.

4.2 Oosterhout

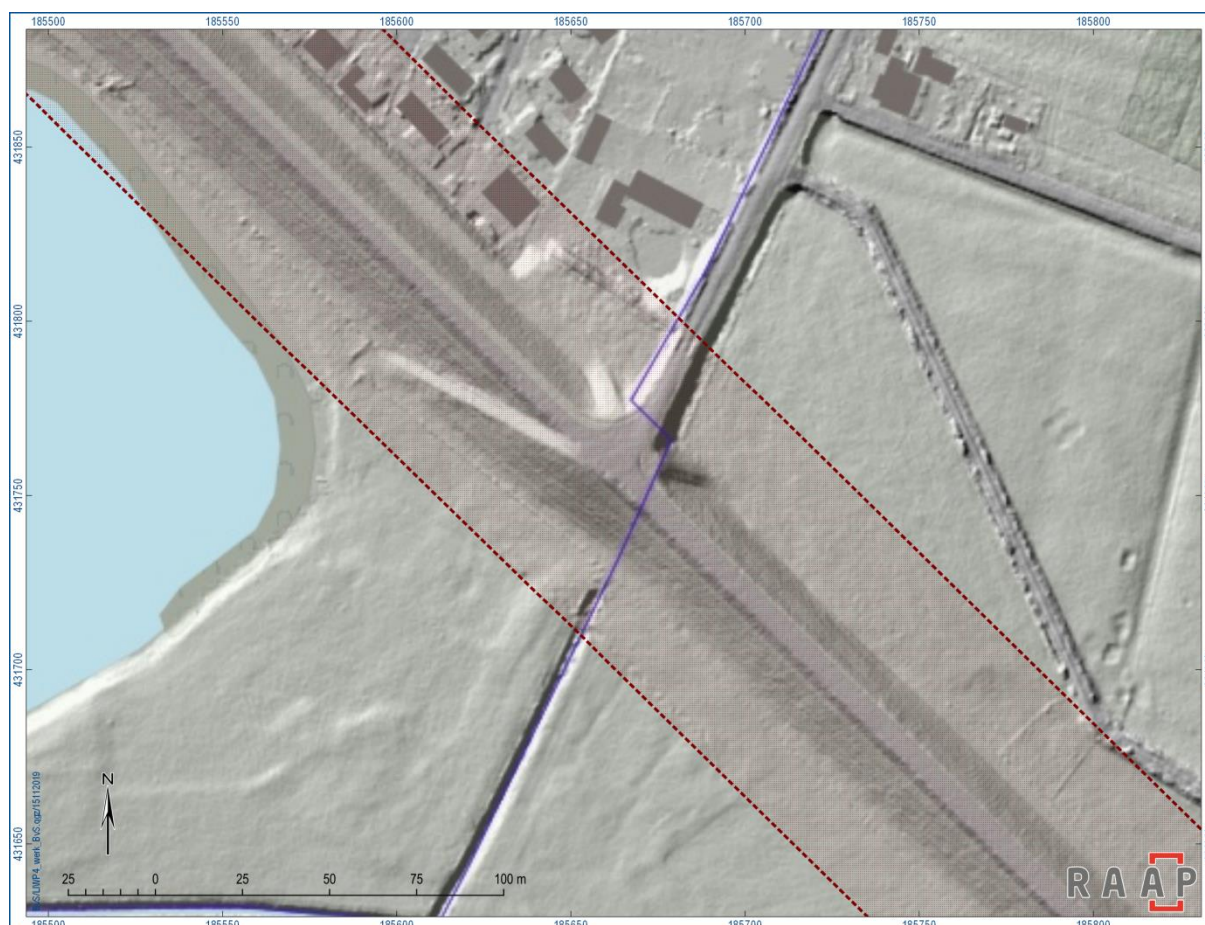
Locatie oud Huis Oosterhout en omgeving

17. Ten westen van de locatie van het oude huis Oosterhout ligt de grote Verburgtskolk binnen de buffer. Deze is ontstaan in 1682 en heeft toen het oude dorp verzwoegen. Tijdens de doorbraak in 1820, waarbij ook het oude huis verdween, heeft de kolk zijn huidige omvang gekregen.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2	<i>Omvang:</i>	<i>groot</i>

18. De locatie van het oude huis ligt goeddeels binnen de buffer. De restanten van de grenzen van het huisperceel, zoals die op de hoogtekaart zichtbaar zijn, liggen uitsluitend ten noorden van de kwelkade en dus buiten de buffer. Ten zuiden daarvan is het terrein waarschijnlijk al eens op de schop gegaan (mogelijk tijdens de opgraving in 1911-12) en zijn de restanten van de omgrachting van het terrein op de hoogtekaart niet meer zichtbaar.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	1	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>van waarde</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>ondergronds</i>

Figuur 25. De Verburgtskolk en de kwelkade/laan bij de locatie van het oude huis Oosterhout (AHN).

19. De kwelkade die ooit de huizen Oosterhout en Waijenstein verbond, maakt een knik ten oosten van het oude huis Oosterhout. Deze knik valt net binnen de buffer. De kwelkade is het enige nog

goed zichtbare restant uit de tijd van het oude huis Oosterhout en huis Waijenstein en daarom van zeer hoge waarde.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Omvang:</i>	<i>middel</i>

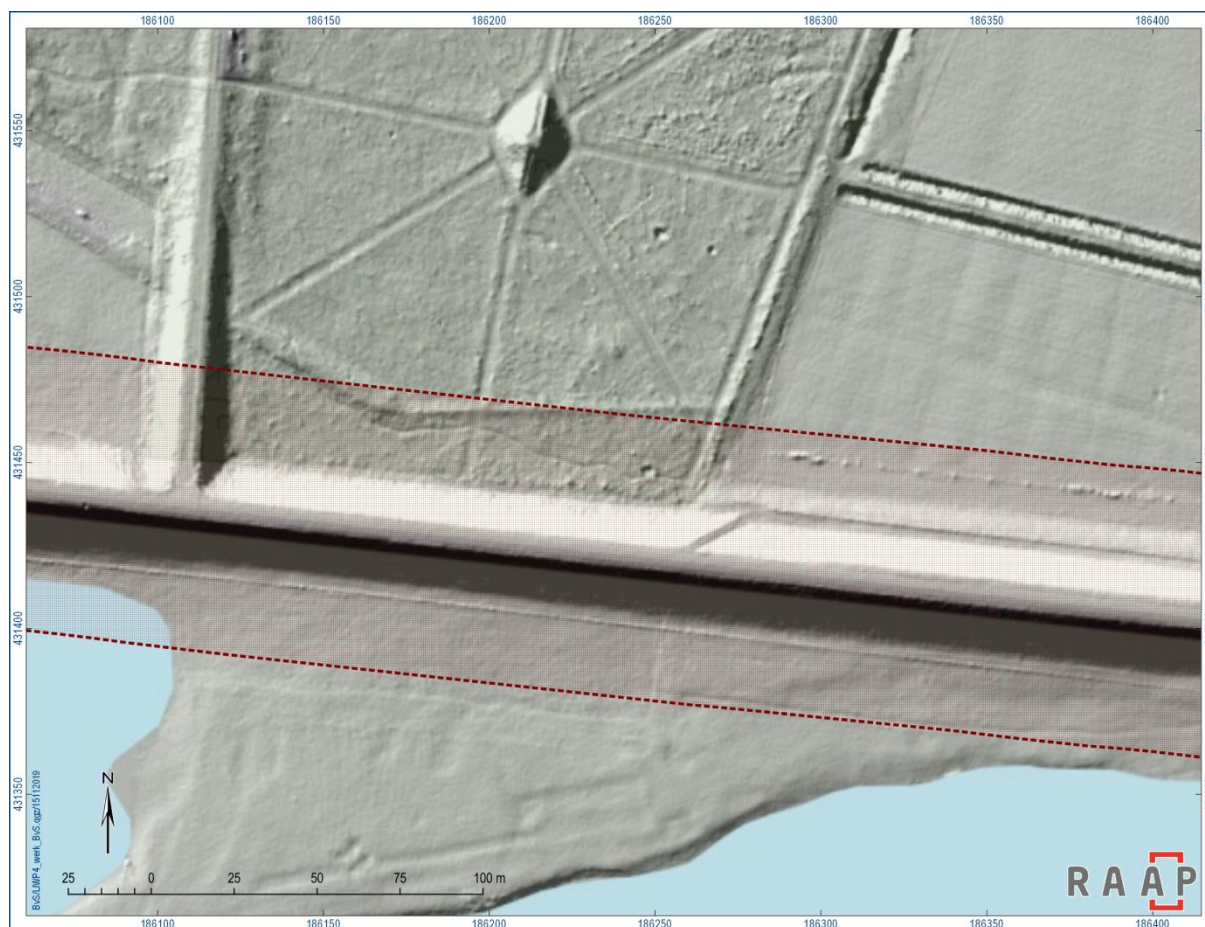
Sterrenbos en omgeving

20. Nabij het sterrenbos vallen binnen de buffer veel waardevolle structuren. Meest westelijk is dat de windsingel van Italiaanse populieren. Deze heeft niet alleen een cultuurhistorische maar ook praktische waarde; hij beschermt het achtergelegen sterrenbos tegen stormwinden.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

21. De belangrijkste kenmerken van de in de redengevende beschrijving genoemde zichtlaan zijn dat hij kaarsrecht is met laanbeplanting en in de symmetrieas van het huis ligt. Waar hij aansluit op de dijk staat het toegangshek.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,75	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

Figuur 26. Het sterrenbos en omgeving(AHN).

- 22.** De grootste structuur binnen de buffer is hier het sterrenbos. Deze zeer waardevolle structuur is beeldbepalend voor het landgoed. De kwelkade vanaf de locatie van het oude huis loopt door in het sterrenbos en buigt hier af in oostelijke richting. Deels ligt de kwelkade hier binnen de buffer.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	3	<i>Omvang:</i>	<i>middel</i>

- 23.** Oostelijk van het sterrenbos ligt een kwelkade. Het zuidelijke deel hiervan ligt binnen de buffer. De kwelkade vormt samen met aangrenzende kades een geheel en moet dus in dit kader gezien worden. Naar het noorden toe sluit de kade aan op de kade die in de redengevende beschrijving genoemd wordt en die nagenoeg in het verlengde ligt van een van de hoofdassen van het sterrenbos. Overigens is deze kade in de redengevende beschrijving opgenomen omdat ervan uitgegaan wordt dat het de oude kade is tussen Oosterhout en Waijenstein, wat niet het geval is. Het zuidelijk deel van de kwelkade naast het sterrenbos, binnen de buffer, sloot ooit in het zuiden aan op de rechtdoor lopende laan/kade vanaf het oude huis Oosterhout. Die kade is verlegd, waardoor dit zuidelijk deel zijn functie verloor, maar wel een relict is van hoe vroeger de situatie anders was.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>beleefde</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,25	<i>Omvang:</i>	<i>middel</i>

- 24.** Oostelijk van de kwelkade bevindt zich binnen de buffer een bomenrij langs de dijkvoet. De bomenrij is een herplant van een bomenrij die in de jaren 1990 bij de laatste dijkversterking moest verdwijnen. De bomenrij op deze locatie is dus van geringe ouderdom. Door deze bomenrij wordt echter het aangrenzende perceel – mede door het overige groen er omheen – volledig omsloten, wat de kleinschaligheid van het oostelijk deel van het landgoed versterkt. De bomenrij accentueert de brede, eind 20^e-eeuwse dijkvoet.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,25	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

- 25.** Haaks op voorgenoemde bomenrij bevindt zich in het verlengde van de afrit van de dijk ook een bomenrij. Deze is ouder dan voorgaande, maar draagt evengoed bij aan het kleinschalige en besloten karakter van het oostelijk deel van het landgoed.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>zeer hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Omvang:</i>	<i>klein</i>

Figuur 27. Het Grote Wiel met ten noorden de bomerij en ten oosten de kwelkade, nabij de waterloop (AHN).

Kwelkade

26. Ten zuidoosten van het landgoed ligt een kwelkade die zich ook deels binnen de buffer bevindt..
 Het betreft hier echter een deel van de kwelkade dat al verdwenen is.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	2,5	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>inhoudelijke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	2,5	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>van waarde</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	3	<i>Omvang:</i>	<i>groot</i>

Kolken

27. Buitendijks liggen binnen de buffer twee kolken. De dijk ligt hier strak langs de kolken. Het gaat
 28. hier om het Wolf(s)gat, tegenover de ingang van het landgoed aan de dijk, en het Grote Wiel of
 Waaiensteinkolk, waarin huis Waijenstein verdwenen is. Het Grote Wiel ligt slechts voor een
 smalle strook binnen de buffer. Het kleinere Wolfsgat ligt verhoudingsgewijs voor een veel groter
 deel binnen de buffer.

<i>Beleefde kwaliteit:</i>	3	<i>Belangrijkste kwaliteit:</i>	<i>fysieke</i>
<i>Fysieke kwaliteit:</i>	3	<i>Cultuurhistorische waarde:</i>	<i>hoog</i>
<i>Inhoudelijke kwaliteit:</i>	2	<i>Omvang:</i>	<i>middel / groot</i>

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

De gegevens uit het voorgaande hoofdstuk zijn hier samengebracht. Het gaat daarbij om de cultuurhistorische waardering, de belangrijkste kwaliteit en de omvang van de objecten of structuren. Deze zijn geïnventariseerd in een literatuuronderzoek en kaartstudie (hoofdstuk 3). Op basis van deze kennis zijn de objecten en structuren gewaardeerd. In voorgaand hoofdstuk zijn alle objecten en structuren binnen een buffer van 40 meter van de as van de dijk nauwkeuriger beschreven. Hierbij is een overzicht gegeven waarbij de scores voor beleefde, fysieke en inhoudelijk kwaliteit zijn uitgesplitst. Van elk object of elke structuur is ook de totale cultuurhistorische waardering en de relatieve omvang aangegeven.

De waardering en omvang vormen samen de belangrijkste uitkomst van deze conclusie, namelijk de kwetsbaarheid van het betreffende object of de betreffende structuur voor aantasting van de cultuurhistorische waarde door dijkverbreding. De gedachte hierachter is dat de waarde van een groter object minder snel aangetast wordt dan van een klein object. Daarnaast is het voor de cultuurhistorische waarde schadelijker wanneer een zeer hoog gewaardeerde structuur aangetast wordt dan wanneer bijvoorbeeld een structuur van geringe waarde aangetast wordt. Dit resulteert in de volgende matrix:

		omvang			
		klein	middel	groot	ondergronds
cultuurhistorische waarde	zeer hoge waarde	zeer	zeer	matig	weinig
	hoge waarde	zeer	matig	weinig	weinig
	van waarde	matig	weinig	weinig	weinig
	geringe waarde	weinig	weinig	weinig	weinig
	geen ch. relevantie	weinig	weinig	weinig	weinig

Tabel 3. Kwetsbaarheidsmatrix cultuurhistorische waarden bij dijkverbreding.

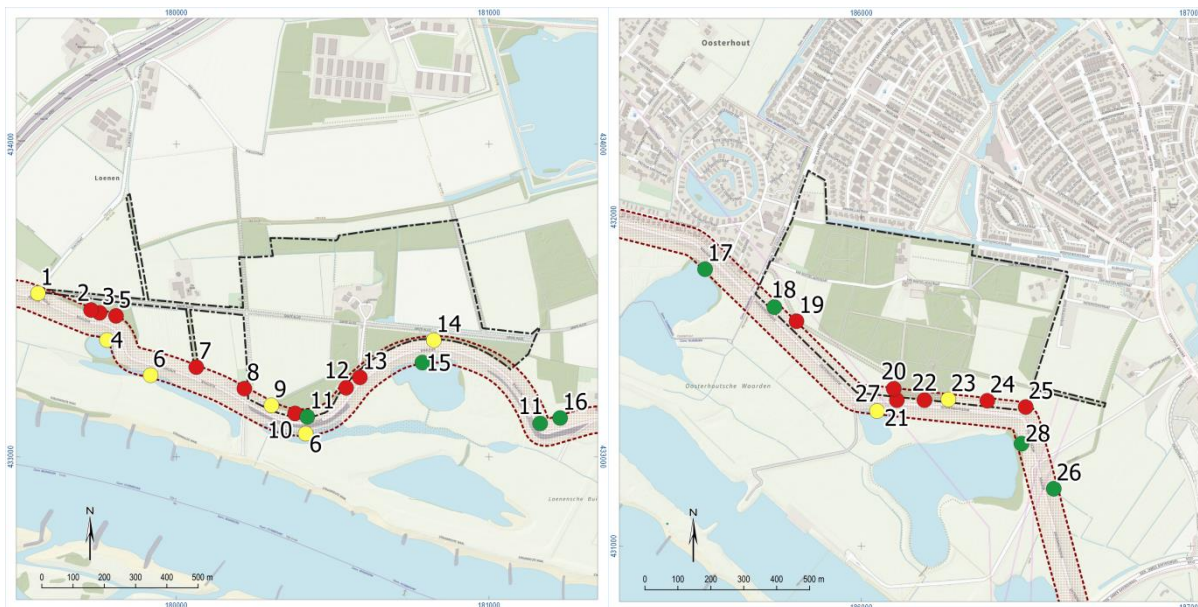
Het overzicht van alle objecten en structuren binnen de buffer staat in tabel 4 op de volgende pagina. De nummers hierin verwijzen naar de beschrijvingen in hoofdstuk 4. De tweede kolom geeft in een of enkele woorden weer om welk object of welke structuur het gaat. Daarna volgt de belangrijkste kwaliteit, zoals ook in voorgaand hoofdstuk is benoemd. De waarde in de vierde kolom is gebaseerd op de scores zoals in hoofdstuk 2 beschreven. Deze leidt samen met de relatieve omvang in de volgende kolom tot een kwetsbaarheid volgens voorgaande matrix.

Nummer	Beschrijving	Belangrijkste kwaliteit	Waarde	Omvang	Kwetsbaarheid
1	Grote Allee	Fysiek	Zeer hoog	groot	Matig
2	Greppel oude verkaveling	Inhoudelijk	Zeer hoog	klein	Zeer
3	Kwelkade	Fysiek	Hoog / van waarde	klein	Zeer
4	Zwarte Kuil	Fysiek	Hoog	middel	Matig
5	Rabatten	Fysiek	Hoog	klein	Zeer
6	Rivierstrang	Inhoudelijk	Zeer hoog	groot	Matig
7	Houtwal	Beleefd	Zeer hoog	middel	Zeer
8	Schippershuis	Erf: inhoudelijk Bebouwing: fysiek	Erf: zeer hoog Bebouwing: van waarde	klein	Zeer
9	Kwelkade	Inhoudelijk	Zeer hoog	groot	Matig
10	Rabatten	Inhoudelijk	Hoog	klein	Zeer
11	Redoutes	Inhoudelijk	Van waarde	ondergronds	Weinig
12	Boswachterswoning	Fysiek	Zeer hoog	klein	Zeer
13	Toegangsweg	Fysiek	Zeer hoog	klein	Zeer
14	Bos ten noorden van kolk	Inhoudelijk	Van waarde	klein	Matig
15	Kolk	Fysiek	Hoog	groot	Weinig
16	Kwelkade	Inhoudelijk	Van waarde	ondergronds	Weinig
17	Verburgtskolk	Fysiek	Hoog	groot	Weinig
18	Perceel oude huis	Inhoudelijk	Van waarde	ondergronds	Weinig
19	Kwelkade / oude laan	Fysiek	Zeer hoog	middel	Zeer
20	Windsingel	Fysiek	Hoog	klein	Zeer
21	Zichtlaan / toegangshek	Fysiek	Zeer hoog	klein	Zeer
22	Sterrenbos	Inhoudelijk	Zeer hoog	middel	Zeer
23	Kwelkade	Beleefd	Hoog	middel	Matig
24	Bomenrij	Fysiek	Hoog	klein	Zeer
25	Bomenrij	Fysiek	Zeer hoog	klein	Zeer
26	Kwelkade	Inhoudelijk	Van waarde	groot	Weinig
27	Wolfsgat	Fysiek	Hoog	middel	Matig
28	Grote Wiel	Fysiek	Hoog	groot	Weinig

Tabel 4. Samenvatting conclusie.

Er bevindt zich een groot aantal hoog en zeer hoog gewaardeerde elementen en structuren binnen de buffer van 40 meter rond de as van de dijk. Uit de tabel blijkt dat deze in uiteenlopende mate kwetsbaar zijn voor aantasting bij veranderingen aan de dijk. Kleine, in het reliëf aanwezige structuren zijn voorbeelden van zaken die zeer kwetsbaar zijn. Objecten als de grote kolken of reeds verdwenen zaken zijn veel minder kwetsbaar.

De kwetsbaarheid uit de tabel op de voorgaande pagina zijn hieronder weergegeven op kaart. De nummers geven aan waar het betreffende object of de betreffende structuur zich bevindt binnen de 40-meter-buffer. De kleuren op de kaartjes corresponderen met de kwetsbaarheid uit bovenstaande tabel. Rood is zeer kwetsbaar, geel is matig kwetsbaar en groen is weinig kwetsbaar.

Figuur 28. Overzicht objecten binnen de 40m-buffer, de kleuren geven de kwetsbaarheid weer volgens tabel 4.

5.2 Aanbevelingen

Uit de inventarisatie en analyse komen een aantal zaken naar voren, die hieronder puntsgewijs als aanbevelingen worden meegegeven om de negatieve effecten van de dijkversterking op de cultuurhistorische waarden van de rijksbeschermd buitenplaatsen Loenen en Oosterhout te beperken of zelfs om te zetten in positieve effecten.

- Behoud het tracé en bijbehorende elementen van de wegen die aansluiten op de dijk.
- Houd ook bij de wijze waarop de realisatie van de dijkversterking wordt uitgevoerd rekening met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Wanneer zwaar materieel het (micro)reliëf aantast, kunnen eeuwenoude relicten in een oogwenk verdwenen zijn.
- Onderzoek verschillende alternatieven voor met name de zeer kwetsbare plaatsen. In het verleden is de dijk om een waardevolle structuur heen gelegd, zoals de huidige dijk doet bij de houtwal (nr. 7, figuur 21) of het sterrenbos (nr. 22, figuur 26), waardoor de bijzonderheid van de locatie benadrukt wordt. Wanneer hier in het ontwerp goed mee wordt omgegaan, kan een aanpassing van de dijk zelfs een positief effect hebben op de cultuurhistorische waardering.

Bronnen

Literatuur

- Backer, A.M. (red.), C.S. Oldenburger-Ebbers & E. Blok, 1996. Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur. Deel Oost en Midden. Gelderland, Utrecht. Rotterdam.
- Beaufort, R.F.P. de & H.M. van den Berg, 1968. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst: de Betuwe.
- Boreel, G.L. & E.M. Witmer, 2019. Plangebied dijkverbetering Wolferen-Sprok (Oosterhoutsedijk) en Lent (Bemmelsedijk), gemeenten Neder-Betuwe, Overbetuwe, Nijmegen en Lingewaard; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. RAAP-rapport 3970. Weesp.
- Dösseler, E. & F.W. Oediger, 1974. Das Hauptstaatsarchiv Düsseldorf und seine Bestände, 8: die Lehnregister des Herzogtums Kleve. Siegburg.
- Hemmen, F. van, D. Oomen & J. Mulder, 2016. Bladerend door de tijd Historische kaarten als bron van inspiratie voor het ontwerp van de herinrichting van de Loenensche Buitenpolder. Staatsbosbeheer.
- Mulder, J.R., A.E. Gazenbeek & E. van der Linden, 2001. In de ban van de Betuwse dijken. Deel 1 Loenen. Een bodemkundig, historisch en archeologisch onderzoek naar de opbouw en ouderdom van de Waaldijk te Loenen (Over-Betuwe). Alterra-rapport 183. Wageningen.
- Mulder, J.R., F. Spaan & J.G.C. de Wolf, 2002. In de ban van de Betuwse dijken. Deel 2 Oosterhout. Een bodemkundig, historisch en archeologisch onderzoek naar de opbouw en ouderdom van de Waaldijk te Oosterhout (Over-Betuwe). Alterra-rapport 311. Wageningen.
- Oldenburger, J.E. & C.S. Oldenburger, 2009. Huis te Loenen in de Over-Betuwe. Cultuurhistorisch overzicht. Deelrapport behorend bij Rapport Huis te Loenen / DHV & OHT. Amsterdam.
- Overbetuwe, Gemeente. Register monumentale bomen. Via https://qgiscloud.com/GemOverbetuwe/Qgis_MonumentaleBomen/?bl=&st=&l=BRT%20Achtergrondkaart%2Cmask_blauw%2CWoonplaatsen%2Cgemeente%2CTopografische%20ondergrond%20%5Bzichtbaar%20vanaf%20schaal%201%3A10.000%5D%2CStraatnamen%20%5Bbeschikbaar%20vanaf%201%3A10000%5D%2CHuisnummers%2CKernen%2CMonumentale%20Bomen&t=Qgis_MonumentaleBomen&e=629011%2C6775968%2C656105%2C6796139.
- Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht, tg. 386, inv. nr. 1363: Stukken over de aankoop door Franciscus Johannes baron de Wijkerslooth de Weerdesteyn te Haarlem van de Oosterhoutsewaard, met retroakte, 1817, 1826-1827.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2009. Samenvatting: Handreiking cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2015a. Redengevende beschrijvingen complexnummer 520307, te Nijmegen.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2015b. Redengevende beschrijvingen complexnummer 520765, te Slijk-Ewijk.
- Snippenburg, B.J.G. van, 2016. Spoaje oan de koaje. Inventarisatie van de kades in het polderdistrict Over-Betuwe en hun ontwikkeling tussen 1952 en 2002. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.

Woerkom, Th. van, 2008. "Beschrijving van een Oosterhoutse notariële publieke verpachting in 1829",
in Oud Neis, Nieuwsblad voor de leden van de Historische Kring Oosterhout/Slijk-Ewijk e.o.,
maart 2008, pp. 8-14.

Archiefmateriaal

Gelders Archief, tg. 0012, inv. 655-0003: ...kaart van de Waalstroom tegen de heerlijk[heid] Loenen...,
6 september 1639.

Gelders Archief, tg. 0124, inv. 5275-1650-46: De Waal tussen Ewijk en Loenen, 1571, gekopieerd in
1649.

Gelders Archief, tg. 0873, inv. nr. 114: Kaart van de landen gelegen in de jurisdictie van Loenen en
Wolferen...van het Cadaster, 1811.

Gelders Archief, tg. 0873, inv. nr. 115: Kaart van de buurschap Wolferen gelegen in de jurisdictie
Loenen en Wolferen..., 1811.

Gelders Archief, tg. 0873, inv. nr. 116: Kaart van de landen gelegen in de gemeente van Oosterhout ...,
1810.

Gelders Archief, tg. 1506, inv. 7722: Figurative kaart van de doorgebroken dijk onder Oosterholt, in het
ambt van Overbetuwe voorgevallen den 15 van Louwmaand 1809 voormiddags ten 9 uur,
1809-01-15.

Gelders Archief, tg. 1506, inv. 7723: Figurative kaart van den doorgebroken dijk onder Loenen in het
ambt van Overbetuwe voorgevallen den 15 van Louwmaand 1809, 1809-01-15.

Gelders Archief, tg. 1551, inv. 1585: 't Huys Loine, 1727.

Overzicht van figuren, tabellen en appendices

Figuren:

Figuur 1. Aanduiding onderzoeksgebieden Loenen (links) en Oosterhout. Inzet: ligging in Nederland (ster).	5
Figuur 2. "t huys Loine, van de Barinesse van Wykraat, aan de Waaldyk By Nimweegen, 1727", door L.P. Serrurier. (Gelders Archief, tg. 1551, inv. 1585).	10
Figuur 3. Het Schipperserf, gelegen aan het zuidelijk einde van de lange laan haaks op de Grote Allee.	11
Figuur 4. Het oude verkavelingspatroon rondom kasteel Loenen, waarvan de restanten tevoorschijn komen op de hoogtekaart (AHN).	12
Figuur 5. Restant van het oude verkavelingspatroon aan de rand van het kleine bosperceel langs de Grote Allee.	12
Figuur 6. De 'viersprong' aan de dijk waar de Grote Allee (rechts) begint.	13
Figuur 7. Het paaltje aan de dijk met erachter de grote linde en het toegangshek.	14
Figuur 8. Het landgebruik op landgoed Loenen.	15
Figuur 9. Zicht op de zichtlaan op het huis vanuit het oosten. Op de achtergrond de boswachterswoning, rechts daarvan de beeldbepalende linde die als poortwachter bij de ingang van het landgoed staat.	16
Figuur 10. Het overwoekerde oostelijke restant van de kwelkade in het bosperceel bij de Zwarte Kuil.	17
Figuur 11. De sterk verwilderde kwelkade (links) ten zuiden van het sterrenbos (rechts).	18
Figuur 12. Kaartje tonende onder meer het oude tracé van de dijk (bruine stippellijn) nabij Loenen. (Van Hemmen e.a., 2016, p.8).	19
Figuur 13. Kasteel Oosterhout in 1649, door Jacob Stellingwerf. (Mulder e.a., 2002, p. 19).	20
Figuur 14. Het oude perceel van "t Huis te Oosterhold" op de verpondingskaart van 1810. (Gelders Archief, tg. 0873, inv. 116).	21
Figuur 15. De ontwikkeling van het gebied van het huidige landgoed Oosterhout.	22
Figuur 16. Landgoed Oosterhout gezien vanaf de locatie van het oude huis. De knotwilgen markeren de kade naar Waijenstein, daarachter bosaanplant en wandelbos. Rechts daarvan de rij Italiaanse populieren langs de zichtlaan.	23
Figuur 17. De verschillende dijkvakken in Oosterhout van vóór 1500 tot 1820. (Mulder e.a., 2002, p. 80).	24
Figuur 18. Het relatief kleine besloten perceel ten oosten van het sterrenbos, gelegen tegen de dijk, kijkend richting het oosten.	25
Figuur 19. De buffer geprojecteerd over de aansluiting van de Grote Allee bij de dijk (AHN).	26
Figuur 20. De omgeving van de Zwarte Kuil met ten noorden van de dijk de greppel, kwelkade en rabatten (AHN).	27
Figuur 21. De rivierstrang ten zuiden en de houtwal ten noorden van de dijk. (AHN).	29
Figuur 22. Het Schippershuis, bos met kwelkade en buitendijks eveneens de rivierstrang (AHN).	30
Figuur 23. De boswachterswoning, toegangsweg en een deel van het bos ten noorden van de grote kolk (AHN).	31
Figuur 24. De plek ten zuidoosten van het landgoed waar de kwelkade bij de dijk komt (AHN).	32
Figuur 25. De Verburgtskolk en de kwelkade/laan bij de locatie van het oude huis Oosterhout (AHN).	34
Figuur 26. Het sterrenbos en omgeving (AHN).	35
Figuur 27. Het Grote Wiel met ten noorden de bomenrij en ten oosten de kwelkade, nabij de waterloop (AHN).	37
Figuur 28. Overzicht objecten binnen de 40m-buffer, de kleuren geven de kwetsbaarheid weer volgens tabel 4.	40

Tabellen:

Tabel 1. Waarderingcriteria	8
Tabel 2. Waarderingstermen.	8
Tabel 3. Kwetsbaarheidsmatrix cultuurhistorische waarden bij dijkverbreding.	38
Tabel 4. Samenvatting conclusie.	39

Appendices

Kaartbijlage 1. Inventarisatie.	
Kaartbijlage 2. Waardering.	
Complexbeschrijving 520307. Oosterhout.	
Complexbeschrijving 520765. Loenen.	